

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHAN SCHARFFENBERG

BIDRAG TIL DE NORSKE LÆGESTILLINGERS
HISTORIE FØR 1800

III. TRONDHJEMS STADFYSIKAT

Særtryk af N. mag. f. lægev. no. 8, 1905.

KRISTIANIA.

STEEN'SKE BOGTRYKKERI.

1905.

JOHAN SCHARFFENBERG

**BIDRAG TIL DE NORSKE LÆGESTILLINGERS
HISTORIE FØR 1800**

III. TRONDHJEMS STADFYSIKAT

Særtryk af N. mag. f. lægev. no. 8, 1905.

KRISTIANIA.

STEEN'SKE BOGTRYKKERI.

1905.

Næst efter *Bergen* (1603) og *Kristiania* (1626) fik *Kristianssand* ^{13/8} 1651¹⁾ en offentlig ansat læge, NIELS PEDERSEN, som tillige var apotheker og vinhandler; det nuværende stadfysikat i Kristianssand har imidlertid ikke sin oprindelse saa langt tilbage, men stammer fra den i 1743 oprettede provinsiallægestilling. Derefter fulgte ^{27/7} 1656²⁾ oprettelsen af en *berglægepost*, som snart væsentlig knyttedes til *Kongsberg* sølvverk.

Jeg foretrækker dog først at skildre vore stadfysikaters historie og gaar derfor nu med et lidet brud paa den kronologiske orden til *Trondhjems* stadfysikats historie, som i det hele taget synes mere jevn og enkel, med færre sprang i udviklingen end de andres, navnlig da Kristianias.

Flere af Trondhjems læger har ogsaa staaet meget længe i embede, — skjønt der fra 1661 til vor tid blot har været i alt ca. 15 aars ledighed, er embedets nuværende

¹⁾ *NRR* X, 248.

²⁾ *NRR* XI, 612.

indehaver BØCKMAN kun den 10de i rækken af Trondhjems stadfysici i løbet af næsten et kvart aartusen.

Det er allerede i 1ste afsnit nævnt, at en livlæge hos kong Haakon V RAIMUND CALMETA omtales i Nidaros ^{22/4 1313¹⁾}, og muligens kan ogsaa andre læger have opholdt sig der i gammel tid, navnlig som læger hos erkebiskopen. Men i foreningstiden med Danmark var Trondhjem sikkert i lange tider uden nogen intern læge, hvorimod der sandsynligvis tidlig fandtes bartskjærere.

Det ældste kjendte forsøg paa at skaffe byen læge foregik vaaren 1628, da kansleren JENS BJELKE søgte at overtale dr. med. OTTO SPERLING til at nedsætte sig der. SPERLING fortæller ²⁾, hvorledes kansleren

«kom hver Dag tilbage til det samme, idet han talte om, hvorledes han vilde recommendere mig til Gouverneuren [lensherren Jens Pedersen Juel] og Bispen [Mag. Peder Jensen Skjelderup] i Trondhjem: de skulde give mig et godt aarligt Salarium og være glade til, at de kunde faa en Medicus der paa Stedet; hvorhos han berømmede Præsternes og Fogdernes store Liberalitet etc. Jeg takkede ham for hans store Affection og sagde, at jeg vilde betænke det, tog saa Gud paa Raad, hvorledes jeg skulde forholde mig heri, og han indgav mig, at jeg skulde blive i Landet. Da nu Hr. Kantsleren begjærede at vide min Resolution, svarede jeg ham, at jeg i Guds Navn vilde forsøge det. Det behagede ham saare vel, og gav han mig en Recommendations-Skrivelse til Gouverneuren og Bispen i Trondhjem, som ogsaa til Hr. Statholder Jens Juel paa Aggershus, hvem jeg i Forvejen var bekjendt, at han ligeledes vilde recommendere mig paa Stedet; gav mig derforuden et Fripas til Trondhjem. Dermed rejste jeg til Christiania og overleverede Hr. Statholderen Kantslerens Brev. Da han havde læst samme og forstaaet Meningen deraf, svarede han mig: *«Hvad skal I gjøre i Trondhjem? De har aldrig haft nogen Medicus der, ved ikke heller af nogen Medicin at sige, men curerer sig med Rostokker og lybsk Øl, med Mjød og Multebær, naar de har Skjørbug³⁾*. Alt dette gjør Kantsleren kun for sin egen Nyttes Skyld, fordi han har sit bedste Gods liggende der og endnu bestandig haaber engang at faa Trondhjems Len. Men vil I følge mit Raad, saa rejs til Bergen» o. s. v.

¹⁾ *Dipl. Norv.* III, 98.

²⁾ *Sperling's Selvbiografi*, s. 18.

³⁾ Udhævet her.

Som rimeligt fulgte SPERLING dette raad efter statholderens lidet trøstelige skildring af en læges udsigter i Trøndelagen.

Tre aar efter udnævntes den tidligere embedslæge i Bergen og Kristiania dr. med. & juris PEDER ALFSEN ^{21/6} 1631¹⁾ til *lagmand* i Trondhjem, og om der end vistnok ikke findes noget positivt vidnesbyrd om, at han har praktiseret der, synes dette dog sandsynligt; han blev der til sin død 1663 og kan med en vis ret kaldes den første læge i Trondhjem i nyere tid.

I 1646²⁾ opholdt en anden læge, dr. med. JOACHIM IRGENS³⁾ senior (1611—1675), sig en tid i Trondhjem, men det vides ikke bestemt, hvor længe han opholdt sig der, og han synes mere optaget af forretninger — navnlig Røros nye kobberverk — end af lægegjerning.

I 1657 maa der være gjort forsøg⁴⁾ paa at skaffe byen en offentlig lønnet læge, idet Reins klosters tiende bevilgedes til dette øiemed ved FREDERIK III's brev af ^{2/3} 1657⁵⁾ til

Peder Vibe, om Rins [o: Reins] Klosters Tiende til en Medicus.
F. III V. G. T. Vid, at vi naadigst tilfreds er, at det øvrige af Rinse Klosters Tiende, som ikke er lagt til *Throndhjems* Skole, maa en Medico der udi Byen bevilges til hans Underholding, indtil paa videre naadigst Anordning.

Cum claus. consv. Kjøbenhavn 2 Mai 1657.

Dette er vistnok den ældste bestemmelse om løn for en embedslæge i Trondhjem, men, saavidt vides, lykkedes det ikke da at skaffe nogen læge did, og snart bragte krigen for-

¹⁾ *VRK* VI, 325.

²⁾ V. Ingerslev: *Danmarks Læger og Lægevæsen* I, 547.

³⁾ Farbroder af den senere stadfysikus i Trondhjem, Joachim Irgens junior (1644—1725).

⁴⁾ Da den svenske «Medicine Licentiat» Georgius Maschovius i april 1648 søgte statholderen om tilladelse til at nedsætte sig i Norge, nævnte denne *Trondhjems* len som et af de steder, hvor han kunde tage bopæl (Statholderskabets Extraktprotokol, andet bind, s. 62).

⁵⁾ *VRK* XII, 53.

virring i alle forhold der. Ved freden i Roskilde februar 1658 afstodes jo endog Trondhjems len til Sverige og tilbageerobredes først i december 1658.

Vaaren 1661 fik Trondhjem endelig sin første embedslæge, dr. med. JENS NICOLAISEN¹⁾ (f. i Nakskov 1619, d. i Trondhjem $\frac{5}{3}$ 1662). Efter at have taget den medicinske doktorgrad i Harderwijk 1652 og opholdt sig paa forskjellige steder i udlandet nedsatte han sig c. 1659 i sin fødeby Nakskov (paa Lolland) som læge, men under krigen blev byen saagodtsom ødelagt efter 10 ugers beleiring $\frac{1}{5}$ — $\frac{11}{7}$ 1659, hvorunder han ydede god tjeneste. Han flyttede derefter til Trondhjem, hvor han til belønning for sin virksomhed i Nakskov fik Værdalens kirketiende ved Frederik III's brev²⁾ af $\frac{30}{3}$ 1661:

F. III bevilger og tillader «at oþ Elschl. hederlig och højlerd Doctor Jenþ Nicolaisen maa for tro Tieniste, hand i forleden Krigþtid udj Vor Festning Nachschouffs Belegning saa vell som tillforn giort hafuer, oppeberge, Nyde och beholde Verdalsþ prestegieldþ Kirchetiende i Støerdalsþ fogderie i Trundhiembþ lehn, med alle deþ tilleg inted undertagen i nogen maader, och det saa lenge hand Kircherne sammestedþ med Biugning, Liuþ, ablater [sic!], Messekleder, och andre fornødenheder som forsuarligt, ved god lige och macht holde[r], uden Klage i alle maader, indtill Vi anderlediþ tilsigendiþ vorder, Och schall Superintendenten dersammestedþ, som nu er eller herefter kommendiþ vorder tilbørlig indseende haffue at Kircherne i Saa maader ej nogen Mangell lider».

Hafn. 30 Mart. 61.

Det er imidlertid tvilsomt, om NICOLAISEN fuldt ud fik nyde den bevilgede kirketiende; det fremgaar nemlig af Trondhjems domkapitels forhandlingsprotokol³⁾, at domkapitlet paastod at have ældgammel hævð — helt fra «Anno 1267» — paa Værdalens halve kirketiende, — i forhandlingsprotokollen heder det herom:

¹⁾ Han kaldes i samtidige dokumenter Nicolaisen, men Ingerslev, l. c. I, 531, kalder ham Nielsen.

²⁾ *DRA, NR 1661* $\frac{30}{3}$ no. 34.

³⁾ Trondhjems stiftsarkiv (i det følgende betegnet *TSA*), domkapitlets forhandlingsprotokol II fol. 17 b.

A° 1661 den 27 Sept. D. Jens Nicolai skriftlig loed begiere Wnderretning af Capitulit huor lenge offuer 100 Aar den halffue Kircketiende aff Verdals giæld haffuer fuldt Capituled: Huorpaæ skeede skriftlig Suar saaledis lydende. Paa Experientiss. D.¹⁾ Doctoris hans Anmodning er dette voris velvillige giensuar, att aff Capituletz Documenter vdførlig oc fuldkommelig beviises, at den halffue deel aff Wærdals Prestegieldz Kircketiende kaldett Decima de Houg haffuer fuld Capituled vden nogen prætension eller Paa-ankelse fra Anno 1267, som er icke langt fra 400 Aar indtill Nerværende tid.

Naar geistligheden havde saa gammel hævd paa en indtægt, vovede vel selv den enevældige konge ikke at bryde den, og omend udfaldet af striden ikke kjendes, er det dog sandsynligst, at NICOLAISEN har maattet nøies med halvparten (Stiklestad tiende).

Ved kongebrevet af $\frac{30}{3}$ 1661 fik NICOLAISEN jo blot en vis offentlig indtægt som personlig belønning, men kort efter fik han udtrykkelig kongelig udnævnelse til embedslæge i Trondhjem ved FREDERIK III's brev²⁾ af $\frac{20}{4}$ 1661:

D. Jens Nicolaisen at vere Medicus i Trundhiemb.

F. III G. A. V. At efttersom Vj for got och Nødvendigt haffuer anseet och erached, at der udj Vor Kiøbsted Trundhiem kunde till forordniß en Medicus Voriß Guarnison och undersaatte dersammesteds saa vell som i Stichtet at betiene, da haffuer Vj Naad. bevilget och tilladt, saa och hermed bevilger och tillader at oß Elsch. hederlig och højlerde Doctor Jenß Nicolaisen maa som ordinarjus Medicus Voris Gvarnison och Vnderaatte till Tieneste i bet. Trundhiembß Bye Residere. Haf. 20 Ap. 1661.

Dette er den ældste kjendte bestalling for en embedslæge («*medicus ordinarius*») i Trondhjem, og det er derfor berettiget at fastslaa *20de april 1661 som dagen for Trondhjems stadfysikats oprettelse*, omend stillingen indtil 1683 nærmest synes opfattet som en provinsiallægestilling for baade by og land.

Skjønt NICOLAISEN'S virksomhed kun blev kort, bragte den dog et varigt resultat, idet oprettelsen af det første

¹⁾ o: experientissimi domini.

²⁾ *DRA, NR 1661* $\frac{20}{4}$ no. 42.

apothek i Trondhjem — Løveapotheket — skyldes hans initiativ. Det oprettedes af CYRIACUS KAhte (d. august 1674¹⁾) med privilegium af $\frac{1}{7}$ 1661 og var i 150 aar det eneste i Trondhjem indtil Svaneapothekets oprettelse ^{31/12} 1811. I KAhte's ansøgning²⁾ til kongen (dateret «Kiøbenhaffn d. 28 Majj 1661») heder det udtrykkelig: «Effter som ieg Vnderschreffuene, Aff Adtschielige fornemen Folck, haffuer fornommen, At Wdi Trunhiem i Norge, Jngen Apo-teck schal verre, och ey heller nogen tiid tilforne Verrit haffuer, Och Wnderschedlige Personner haffuer derom giordt mig forslaeg, och i *Serdlished Doctr: Jens Niclajj*³⁾ som hans Kongl. May. Naadigste haffuer tilforordenit samme stedtz at vere Medicus: om ieg Mig Sligt ville paatage, Daa en doeg Sligt at brenge i Sin Fuldkommenheed, Wdj førstningen vil giffue Stoer beschuering, saauelsom der til giøris Stor forlaug, Haffuer ieg mig Alligeuel der til be-qvemit», hvorfor han søgte og fik kongeligt privilegium som apotheker og vinhandler.

NICOLAISEN døde allerede $\frac{5}{5}$ 1662 af petekialtyfus («sprinkelsot»), — i feberdeliriet gik han ud og druknede i gaardens brønd; det for hin tid yderst pinlige spørgsmaal blev da, om han skulde begraves sømmelig i kristen jord eller som selvmorder, og da forhandlingerne⁴⁾ herom baade har kulturhistorisk interesse og giver en karakteristik af NICOLAISEN'S personlighed, hidsættes et uddrag af dem.

Nicolaisen var trolovet med presten Jørgen Skjelderup's enke Anna, hvis parørende sammen med hans søskendbarn Peder

¹⁾ I Frue kirkes regnskab (TSA) opføres $\frac{20}{8}$ 1674: betalt til Frue Kirke 5 Rdlr. for Ringning med alle Klokker for Sl. Cyriacus Apotheker.

(Arkivassistent Refsaas gjorde mig godhedsfuldt opmærksom herpaa.)

²⁾ NRA, kancelliindlæg juli 1661 til Kahte's privilegium. Han underskriver selv Kahte, ikke Cahte, som navnet staves i Flood: Norges Apothekere, s. 173.

³⁾ Udhævet her.

⁴⁾ NRA, kancelliindlæg $\frac{24}{5}$ 1662.

Bredal straks henvendte sig til stiftamtmand general Klaus v. Ahlefeldt med bøn om lov til at tage liget op af brønden «Weed gaat folch» (∴ istedenfor ved den som «uærlig» foragtede natmand) og give det en kristelig begravelse. De oplyser, at *N.* «nu Paa dend Siuffuende dag haffuer holdt Weed sengen och weret hart behaffted, med en Sterch Landfarsott, som dend her kaldis, och er Sprinckelsoett i Danmark» («Som nu anstiches her i Byen», heder det i en anden skrivelse om sagen; *der har altsaa været en epidemi af petekkialtufus i Trondhjem vaaren 1662*). Mellem kl. 3 og 6 om morgenen $\frac{5}{6}$ var den gut, som vaagte hos ham, faldt i søvn, og han maa da i feberdeliriet være gaaet ud af sit værelse ned i gaarden, hvor hans lig fandtes i brønden, — han har maaske villet hente vand til at læske sig med. Som bevis for, at han ikke har villet begaa selvmord, anføres hans gudfrygtighed og gode forhold; herom udtaler biskoppen og den øvrige geistlighed, lagmanden, borgermester og raad og endel fornemme borgere, «At Docto[r] Jens Nicolaussen af en Huer och alle Som hafuer hørd och spurd om hans forhold och Lefnets anstillelse fra alle andre Steder, och saa wiitt som nogen haffuer kiend Till hannem, hørd och seet af hannem Vdi daglig neruerrellse och Omgengelse, Siden hand er kommen hied til Byen, haffuer fortient et Christeligt eftersagn, for gudeligheeds Vind Paaleggelse, Studeringers flittige opachtelse och fast V-straffelige Lifis och Lefnets fremdragelse, saa at dette ynchelige Tilfelde med hannem høijligen gaar os och alle dennem j denne Bye som hannem haffuer kiend, Till Hierte /: formedelst at hand her haffuer flittig søgt Guds Huus, med Største andacht forretted sinne Bønner, och Brugt Herrens Naduerre, Saa Wellsom Redebon och flittig opvartted och Tient en huer med sin Cur baade Dag och Nat, och Ellers med ord, Geberder og Gierninger Sig saaledis Comporteret, Som en Sand Christen, en Hæderlig och Høylærd Mand Och et Vensalligt Mennische Egner i alle Maader.»

Det var saaledes et smukt eftermæle, Trondhjems første embedslæge fik. Stiftamtmanden resolverte da ogsaa allerede samme dag — $\frac{5}{6}$ —, at det var rimeligst at antage et ulykkestilfælde, hvorfor «sein Cörper billig, weil er Jhrer Mayt. bestalter Medicus, über die Nordische armee, auch eine graduirte person, wie dan auch in consideration der hoch ansehelichen Freundschaft durch ehrliche Leute aus den Brunnen gehoben, und hernachmahls Ehrlich zur erden bestattet werde», dog med henstilling til vennerne om ikke at gjøre begravelsen altfor storartet («bey der Begräbniss diesen betrübten Casu gemes, auch geziemende moderation werden zu gebrauchen wissen»). M. h. t. den afdødes efterladte midler henskjød stiftamtmanden ved skrivelse af $\frac{9}{5}$ 1662 sagen til kongen, som allerede $\frac{24}{5}$ 1662 gav sit bifald til begravelsesmaaden¹⁾ og tillod, at hans midler maatte komme til hans rette arvinger.

¹⁾ Ordlyden i missivet af $\frac{24}{5}$ 1662 kunde forstaaes, som om liget ikke

Efter NICOLAISEN'S død synes Trondhjem at have været uden læge i fem aar, indtil dr. med. DIDERIK ECKHOF (f. i Bergen 16 . . , d. i Trondhjem december 1675) blev indkaldt fra Bergen vaaren 1667.

Han indkaldtes gennem Norges kansler OVE BJELKE, som tidligere (1648—66) havde Bergenhus len og saaledes utvilsomt kjendte ECKHOF fra Bergen af; da saa BJELKE 1666 forflyttedes som befalingsmand (stiftamtmand) til Trondhjems stift, hvor han eiede Østraat, følte han vel manglen af en intern læge og sendte derfor ^{19/11} 1666 Trondhjems biskop og domkapitel et skriftligt forslag ¹⁾ «om en *medico* her paa stæden, at til hans Vnderholdning nogit af Capitulit maatte contribueris, efterdj hans Excell. self 50 Rdr. dertil vdlofuer». Forslaget behandlede i domkapitlets møde ^{3/12} 1666, hvor der blev «Resolverit, at til en god mands ophold udj fræds tid af Capituls Tax er bevilged 40 Rixdr., saa det beløber paa en huer af de 8 Residerende — 5 Rixdr., angaaende fra den tid hand her begynder at practicere, item er samē tid af Ludj Rectore²⁾ M_r Niels Schot och H. Jens Grøn³⁾ til samē Medicum udlofuit otte Rixdr. en huer 4 Rixdr. beregnid, Dertil leggis To Rixdr., saa at Summa be- stiiiger til — 50 Rixdr.» Domkapitlet sendte derefter BJELKE følgende svar⁴⁾:

Hans Excelentze H. Canceler voris gode Lands Herre,
Nest skyldigste Tachsigelse og al Velstands forøndskelse.

Herhøes voris Tienistvilligste giensvar til hans Excelentze[s] skriftlige And- modning Anlangende een Midicum her paa steden og en Aarlig Genandt til den same, da u-anseet at Capituls aarlige skatter beløber sig ^{1/4} aff

var taget op af brønden før kongens tilladelse, men det er dog rime- ligt, at det straks er skeet i henhold til stiftamtmandens resolution.

¹⁾ Fremstillingen er bygget paa Trondhjems domkapitels forhandlings- protokol II, fol. 52, møde 1666 ^{8/12} (TSA).

²⁾ Kathedralskolens rektor.

³⁾ Prest ved Trondhjems hospital (den endnu bestaaende gamle pleie- stiftelse).

⁴⁾ En kopibog for domkapitlet, begyndende fra 1662 af, fol. 93 (TSA).

Indkomsten, og ellers Andre Extraordinarie Contributioner paa bydes saa at Reditus ere ichun maadelige dog Alligevel efter hans Excell. H. Cancellers Forslag, som og self Contribuerer En Anseenlig Summa her til, Saa vel som udj Henseende til facultatem Medicam og Steedens fornødenhed Udloffver vi samptlige undertegnede Geißlige, for vore Personer udj Freds tiid Aarligen aff Capitels Taxt *It half Hundrede Rd C.* fra den tiid hand begynder her at practicere, udj visse Forsichring at saadan God Mand forskriffvis, som er aff god Experientj & Felix in praxi. Befhalendes hermed Hans Excell. med Adelige Frue og Kiære Børn under Guds megtige Beskiermelse. Trundhiems Capitel d. 3 Decembr Aø 1666. Hans Excell. Tienigstskyldigste

Erich Bredall, Christen Schioldborg, Søren Hansen. Oluf Christopherson
Niels Pedersen Hass. Peder Alberting. Jens Friis.

Niels Skiøtte Jens Grønn

Ludj Rector

Paa lignende maade lykkedes det formodentlig BJELKE at interessere Trondhjems øvrige embedstand for sagen og i en skrivelse ¹⁾ af $\frac{1}{4}$ 1667 stillede han saa ECKHOF i ud-sigt følgende faste indtægter:

De Kongelig høije Militariske Officerer har lovet	
aarlig at erlægge	rdr 65 rdr.
De Civile Kongelige Betiente Aarligen at betale —	— 91 —
Geistligheden, i Staden, aarlig, i Freds Tid.....	— 50 —
Presidenten, Borgemæster og Raad, første Aar..	— 36 —
Og, som Deres Evne tilsiger, og I forskylder,	
ville De Eder og fremdeles aflægge —	
Nogle faa, saasom 10 Borgere, aarlig,	— 20 —
Og jeg, for mig, lover aarligen	— 50 —

rdr. 312 rdr

Dette var en ganske høi fast løn for den tid at være, og ECKHOF lod sig overtale til at flytte til Trondhjem, men

¹⁾ Jeg kjender ikke originalen, og det er uvist, om den er bevaret nu; fremstillingen er bygget paa et uddrag, der findes i TSA, magistratsarkivet, pakke «Medicinalvæsenet vedkommende» (blyantsnummer 127); dette uddrag, som — ifølge stiftsarkivar K o r e n — er skrevet af præsident P. T. N o r d a h l (ansat i Trondhjem 1756 — † 1788), betegner sig som «Extract Af Lendsherren Ove Bielkes Skrivelse, til Doctor Dideric Echhoff, dateret Trondhjems Kongsgaard, den 1ste April 1667».

der er grund til at tro, at de gode løfter ikke blev holdt. De 42¹⁾ rigsdaler af domkapitlet fik han kongelig konfirmation paa ved Kristian V's aabne brev²⁾ af $\frac{12}{3}$ 1673, hvorved han tillige fik *Stiklestads kirketiende* fra $\frac{1}{12}$ 1672 at regne. Brevet lyder:

C. 5.

G. A. V. at Vi efter allervnderd. ansøgning og begiering allernaad. haffver bevilget og forvndt saa og hermed bevilger og forvnder os Elschl. Doctor Echof *Trundhiembs Byis og ambts Medico*³⁾, foruden de to og fyrreriffve Rixdr., som de nu værende geistlige der ved Domkirchen hannem hans liffs tiid tillagt haffver, og aff deris efterkommere i saa maader skal ved bliffve; end og Stichelstads aarlig kirchetiende, som hans formænd⁴⁾ for hannem, i henseende til bemt. Medici bestilling der paa stedet, skal haffve nydt og oppebaaret iligemaade, fra den første Decembris sidst forleden at beregne, pro officio at niude og oppebære, saa at voris den 12 Augusti Aar 1670 kirckernes tiender og indkomster udj Norge belangende udgangne forordning, eftersom den icke om benaadinger melder, herudinden icke skal komme hannem till nogen Hinder. Hvorimod hand skal være forpligt, bemelte kirche tilbørligen med fornøden biugning ved magt at holde, saavelsom med Viin, Brød, Lius, messeklæder, og ellers anden fornødenhed udj onde saavelsom gode aaringer forsiune saa og til dends paabudne eller herefter paabiudende Vdgiffter, saa viit dend kan tilkomme, rigtigen at svare, og derforuden alle og en hver *i særdeleshed siuge soldater*⁵⁾, som hans hielp kand behøffve og begierer, med fliid besøge og omhygeligen betiene forbyd. etc.

Hafn. d. 12 Martij 1673.

[Paa konceptet i *NRA* staar: Hans Excellencis Hr. Griffenfelds⁵⁾ ordre 6 Februar 1673.]

1) Rektorens og hospitalsprestens 8 rdlr. var nærmest at opfatte som private bidrag; om de betaltes, vides ikke.

2) *NRA*, aabne breve $\frac{12}{3}$ 1673.

3) Udhævet her.

4) Udtrykket er paafaldende, men skyldes maaske en lapsus.

5) Griffenfeld havde en tid (1649—51) studeret medicin som elev af Thomas Bartholin, hvis tidligere discipel ogsaa Eckhof var, og kan derfor have kjendt denne personlig fra studietiden. Bartholin selv nævner (Epist. med. centur. III, 241, brev af $\frac{9}{4}$ 1662) *E. som «Medicus Bergensis Eruditus, olim discipulus, jam amicus»,* og

Bartholin stod Griffenfeld nær, kan ogsaa denne forbindelse have hjulpet *E.* til understøttelsen.

Stiklestad kirketiende var kun en del af Værdalens kirketiende, som oprindelig var tillagt NICOLAISEN; formentlig skyldes det netop domkapitlets førnævnte indsigelse, at ECKHOF blot fik den. Af kongebrevet fremgaar, at ogsaa ECKHOF opfattedes baade som byens og det hele amts embedslæge og tillige som militærlæge.

— ECKHOF døde i Trondhjem december 1675, øiensynlig i smaa kaar, siden domkapitlet tilstod ham fri begravelse¹⁾:

A^o 1675 21 Decembris blev paa Capitulet forafschiediget anlangende Sl. Doctor Didrich Echofs Begravelse da eftersom hand udi otte Aar hafver tient och betient Menigheden *uden nogen vis indkomst*²⁾, foruden dett sidste naadigste forundte hand i lefvende lifve oppebar, da i dend Henseende saa och for andre aarsagers schyld tilladis hannem allene fri begravelse och Klocher i Dombkirchen, dog icke att dragis til Exempel i fremtiden.

Selve begravelsen skal, efter en anden kilde³⁾, have fundet sted allerede ¹⁵/₁₂ 1675. —

Efter ECKHOF fulgte JOACHIM IRGENS [junior] (f. ⁵/₅ 1644 i Itzehoe i Holsten, d. 1725 — begravet ²⁵/₅ — i Holmestrand⁴⁾). Hans kongelige bestalling⁵⁾ af ¹⁵/₆ 1676 lyder:

C. F. G. A. V. at Vi allernaad. haffver beschichet og forordnet saa og hermed beschicher og forordner Jochim Irgens, naar hand forhen /: saafrembt hand ej er graduatus /: aff Facultate Medica er vorden examineret og i saa maader dygtig befunden, til at vere Medicine practicus i Vor Kiøbsted Trundhiemb og dessen *Stift*⁶⁾, i dend ved døden affgangne

¹⁾ Domkapitlets forhandlingsprotokol II fol. 116 b. (TSA).

²⁾ Udhævet her. De store løfter ved indkaldelsen 1667 er saaledes vistnok blevet brudt, tilsyneladende endog af domkapitlet selv, siden Stiklestad tiende siges at have været hans eneste faste indtægt.

³⁾ Presten Melchior Augustinussøns annaler, ofientliggjort i uddrag ved L. Daae i «Personalhistorisk Tidsskrift» III R. III B. (1894).

⁴⁾ Ministerialbog for Botne og Holmestrand (NRA), efter velvillig meddelelse fra amanuensis W. Rasch.

⁵⁾ Aabent brev ¹⁵/₆ 1676 (NRA).

⁶⁾ Udhævet her.

doctor Echof hans sted, og derfor at nyde hvis til samme bestilling forhen haffver været tillagt; dog andre dygtige personer ej hermed formeent, sig og paa samme steder at maa lade bruge. Thi skal hand Være os som sin Absolute Souveraine Arfvekonge og Herre huld og troe — — — [den vanlige troskabsformular]. I særdelighed skal hand alle og enhver, saavel dend fattige som dend Riige, udi hvis bemelte hans Embede vedkommer flittig og u-fortreden opwarte og betienne, som hand vil ansvare og bekient være. Forbiudendis etc.

Hafn. 15 Junij 76.

Det er ganske betegnende, at regjeringen i selve bestillingen indrømmer sin uvidenhed om IRGENS'S medicinske uddannelse; han havde imidlertid studeret medicin ved flere udenlandske universiteter, bl. a. Leyden, hvor han indskreves $^{16}/_9$ 1671, men den medicinske doktorgrad tog han først i Kjøbenhavn $^1)$ $^{5}/_{10}$ 1676 med en «disputatio inauguralis de alimentorum cursu». Ifølge bestillingen skulde ogsaa han være embedslæge baade for Trondhjems by og stift, dog — rimelig nok! — uden monopol.

IRGENS tiltraadte vistnok først sin stilling i begyndelsen af 1677, thi han fremstillede sig for Trondhjems domkapitel $^2)$ $^{7}/_2$ 1677 og irettelagde sit bestillingsbrev. Ifølge dette skulde han jo «nyde hvis til samme bestilling forhen haffver været tillagt», men det er tvilsomt, om han fik Stiklestads kirketiende, og de 42 rdlr. aarlig af kapitelstaksten betaltes heller ikke ordentlig, endda hans broder CHRISTIAN FRIDERICH IRGENS i 1680erne var notarius capituli.

I 1682 sees han at have henvendt sig derom til domkapitlet, som i møde $^{30}/_1$ 1682 $^3)$ «resolveret, at meddele hannem En Attest med underdanigste recommendation $^4)$, den beste muligt kand vere, Anlangende hans ansøgning

$^1)$ Han og Paul Brandt, den senere stadfysikus i Bergen, promoveres samtidig; universitetet udgav i den anledning $^{27}/_9$ 1676 et program, hvor Irgens nævnes som «Regius Nidrosiensium Medicus».

$^2)$ Domkapitlets forhandlingsprotokol II, fol. 120 (TSA).

$^3)$ —«— —«— « 136 b (—).

$^4)$ Formodentlig har Irgens villet søge kongen om løn eller anden hjælp.

om Capittels Taxten war Capitularium suar, at efter udj nogle Aar iche noget deraf er Indkommen, saa var Deris Erbiudelse, at om noget deraf schulde — — —¹⁾ [med?] bedre rigtighed Indkomme, da schulde deris discretion²⁾ følge». Men det blev nok med løftet, thi 1688 maatte IRGENS udvirke et kongebrev til domkapitlet om at betale hans tilgodehavende løn, — i dette missive af ^{22/12} 1688³⁾ heder det, at han «haver ladet andrage, hvorledis hand nu j 12 Aars tid ey noget skal have nydt af de 42 RDr. hannem efter Capittels taxten oc Voris allernaadigste udgifne Bref til løn skulle givis, i hvor vel hand derom baade skriftlig oc mundtlig anmoding skal have giort; Thj er Voris allernaadigste Villie oc Befaling, at j dend Anordning gjører, at hand med forderligste oc uden Vjdere ophold for hvis hannem af hans løn j forskrefne maade billigen befindis at restere, tilbørligen fornøyet oc betalt vorder». Efter dette skulde han saaledes helt fra ansættelsen i 1676 ikke have faaet sin løn af domkapitlet. Hvorvidt kongebrevet frugtede, vides ikke.

Imidlertid havde IRGENS opnaaet, at Trondhjems magistrat ^{5/11} 1683 udstedte en særlig bestalling for ham som *stadfysikus* med 200 slettedaler⁴⁾ i aarlig løn af *bykassen*. Hidtil synes stillingen nærmest at have været opfattet som en provinsiallæges med baade by- og landdistrikt, rigtignok med en yderst vag begrænsning, dels Trondhjems «amt», dels endogsaa hele Trondhjems «stift», som da tillige omfattede det nuværende Tromsø stift. Det siger sig selv, at hvis lægen virkelig i nogen udstrækning skulde yde hjælp i et saa vidstrakt omraade, maatte han ofte være borte fra byen paa langvarige reiser; men ved den nye aftale i 1683

¹⁾ Ulæseligt.

²⁾ ∅: honorar.

³⁾ *NT* 1688 ^{22/12} no. 209 (*DRA*).

⁴⁾ 200 slettedaler var vel 133 rigsdaler. Ifølge A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld II, s. 471 svarte — i 1697 — 200 slettedaler til 533 kroner.

forpligtedes IRGENS til ikke at være to nætter borte fra byen uden tilladelse, lægen skulde altsaa fremtidig være fortrinsvis Trondhjems bys læge. *Med nogen føie kunde man derfor ogsaa sætte $\frac{5}{11}$ 1683 som dato for oprettelsen af det egentlige Trondhjems stadfysikat*, men allerede i det 18de aarhundrede regnede dog, som det senere skal vises, byens egne myndigheder, at embedet var oprettet i 1661. Ogsaa i det 18de aarhundrede opfattedes stillingen dog fremdeles delvis som en provinsiallæges.

Den i 1683 trufne ordning med 200 slettedalers løn af bykassen stod uforandret helt til 1785 og var egentlig grundlaget for ordningen helt til 1857, da staten paatog sig en del af lønnen.

Den af magistraten udstedte bestalling fik kongelig konfirmation $\frac{3}{8}$ 1686 og lyder ifølge den i kongebrevet (*NRA*) indtagne afskrift saaledes:

Hans Kongl. Maj.^{ts} Constituerede Magistrat udj Trundhiem Andreas Christophersen Tønder Præsident, Lauritz brix oc Roal opdal Borge-mestere, Johannes Hersted, Jens bing, Svend Lauritzen Skive, Madz Andræssens Tønder oc Jens Jenssen Randulf Raadmænd, Giører vitterligt, at vj i henseende til dette Steds viit afliggende fra andre Kiøbsteder, Saa oc hans Kongl. Maj.^{ts} allernaadigste behag, samt til meenige Almue her sammesteds deris velferdz Conservation haver antaget Saa som vj hermed paa bemelte voris byes vegne antager til Stadz Physicum ordinarium oc Medicum Hæderlig oc Høylærde Mand Jochum Jürgens, oc det paa efternefnde conditioner, Nemlig: /1. At hand ei nogen tid skal vere uden voris videnskab oc hans Embeds udkrævelse tvende Netter fra Byen, paa det ingen formedelst hans fraværelse udj sin Svaghed skulle forsømmis. /2. Skal hand de Fattige oc Huus Arme her i Staden, hvoraf desverre alt for mange findes, foruden nogen recompens betiene, naar hand derom vedbørlig vorder anmodet. /3. Skal hand efter Hans Maj.^{ts} Naadigste udgangne Forordning, hvert Aar visiterere Apotechet oc ellers Stricte observere aldt dette hvad samme oc andre udgangne Forordninger om Apotecheren oc Bardskeren etc. indeholder: Hvorimod hand for saadan sin store u-mage, arbeid oc tieniste skal niude aarligen som Kiemneren hancem af Byens Skatter til hvert nyt aars udgang præcise schal betale Tov hundrede Slettedaler, oc ellers af de formuende at lade sig for hver gang hand dennem eller deris i deris Svaghed besøger oc betiener :/ betale efter hans Maj.^{ts} udgangne Forordnings bevilgning til vitterlighed oc yder-

meere bekræftning meddeeles hannem dette under voris hænder oc Zigneter. Datum Trundhiem dend 5 Novembr. 1683.

[Underskrifter]

— Konfirmation af Kristian V, dateret hovedkvarteret til Otmarsken d. 31 Augustj 1686.

Denne bestalling stemmer i hovedpunkterne overens med den i dette arbeides 1ste afsnit meddelte bestalling for Bergens stadfysikus ^{11/11} 1654, dog fastslaaes her udtrykkelig, at *stadfysikus skulde behandle de fattige gratis*, hvilket dog vistnok ogsaa i Bergen var en stiltiende forudsætning.

Hellerikke denne løn af bykassen blev imidlertid ordentlig betalt, og samtidig med det førnævnte kongebrev til domkapitlet fik derfor ogsaa Trondhjems magistrat et missive¹⁾ af ^{22/12} 1688 om at betale hans tilgodehavende; han havde «ladet andrage, hvorledis hannem det eene Aar efter det andet skal forholdis dend løn hand af Byen skulle nyde, enddog saadant aarlig naar Byens Skatter leggis, med indberegning».

Senere kan det bestemt paavises, at lønnen blev betalt.

Til embedslægens faste pligter hørte ifølge medicinalforordningen af ^{4/12} 1672 § 5 *apothekvisitation*; der findes bevaret IRGENS'S skriftlige erklæring om en apothekvisitation i Trondhjem i januar 1692, og da skildringen har endel medicinalhistorisk interesse, hidsættes den i sin helhed²⁾.

Stadfysikus IRGENS havde — selvfølgelig i forstaaelse med apothekeren selv, A. v. WESTEN — indbudt biskop P. KROG, rektor SIMON HOF, et par prester, nogle anseede

¹⁾ NT 1688 ^{22/12} no. 210 (DRA).

²⁾ Trondhjems raadstues dokumentprotokol no. 2 (TSA). Erklæringen er indtaget der i anledning af en retssag, som apotheker Arnoldus v. Westen anlagde mod sin tidligere svend Johan Adolf Pilchen, som gjorde apothekeren «indpas» ved ulovlig at drive medikamenthandel. Pilchen dømtes i bythinget ^{29/2} 1695, og dommen stadfæstedes i raadstureten ^{29/4} 1695.

borgere, samt kirurgerne CHRISTIAN FRAWEN¹⁾ og JOHAN LEMPETER WORM til at overvære den høitidelige forretning, som IRGENS selv ^{27/1} 1692 beskrev saaledes:

«Det vaar at ønsche, at alle /: dog ingen hermed i nogen fald at touchere :/ vilde legge saadan vind og flid paa, at beschiche alting i sit officin saa vell som voris kongelige Privilegerede Apothe[c]her her paa stedet hafver gjort; da skulde mand neppe hafve nogen retneszig Aarsage till at klage. Jeg kand sigge dett uden Flatterie og i Sandhed, at her i denne viit affiggende By findis saadan et gott og dyctig Apotheche, som mand vill ønsche og begiere: Thi det som er roeszverdige maa mand roese og berømme. I dend sidste gjorde visitation stode de fleeste medværende og forundrede sig ofver dend ofverflødighed af alle Materialier og ofver alle Tings ziirlige Indrettelse, de hafde vell iche tænct, at her schulde findes saadan behøfflige Qvantitæt af ald Slags, og i denne Abundantz. Men paa dett jeg korteligen igien maa repetere till een Hvers underrettning, Hvorledis denne efter Embedis Plict gjorde visitation bleffv anstillet; da gich jeg først med alle hosværende Høy=Edle, Høy og vell-ærverdige, Hæderlige og Høylærde, vellactbare og velfornemme Mænd paa Urterloftet, beschuede der alle Rødder, Urter og Blomster een hver for sig, befand dennem alle vell Conditionerede, fersche, till rette tiid sanchede, af de rette Sorte og vell forvarede uden nogle faa, hvilche blefve casserede, som for Exempel, den Radix Caryophyllata aqvaticæ nutante flore og tvende Tønder med nogle Herbis exoticis, som Gratiola, vinca pervinca, hvilche vare eij vell tørrede, og af een draabe forderfvede. Her hos var et Kammers fuld af Glasz, Krucher, Retorter, Recipienter, Phioler, Diigler, Kobber, hviid Pavier, Maculatur og diszligeste paa et vellbestelt officin brugelige vasa.

Dernest forføijede vi os till Material Kammeret, der fattedes eij heller noget, men alting vaar der og saa udi een god ordning, og statteligt opschichet.

Nedenom stode nogle store Tønder, rundt om Kammeret med adschellige Species, som Radix Chinæ, Sarsaparillæ, Rhabarbarum, Liqviritia, Cinnamomum, adschillige Ligna, Baccæ Lauri, Nitrum, Sulphur Tartarus crudus, Rad: Ircos[?] ochra, Amygdalæ dulces, Semen Anisi, Foeniculi, Carvi, Foenugræci, Ochra etc. . Hvilche alle at opreigne er mig umueligt og giøres ey heller fornøden. Dette maa jeg dog Her endnu mentionere,

¹⁾ Irgens og Frawen behandlede sammen en celever patient: Peter Schumacher, den styrtede grev Griffenfeld, for blæresten. Efter hans død ^{12/3} 1699 obducerte Frawen ham, stenen blev sendt til Kjøbenhavn.

at udi een af diße Tønder stoed een mechtig stoer Kruche fuld af Theriaca Andromachi¹⁾, som forleden Aar blef dispenseret, af mig visiteret, og i miin och andre fornemme Folchis nærverrelse præparerit. Det Cornus Chymicum vaar her ordentlig for sig; De Spiritus og Essentzer for sig; de Salia for sig; de Semina for sig; de olea destillata for sig; de Gummata og Resinæ for sig, de Conditer for sig; de andre Materialier ex partibus animalium desumptis²⁾ for sig etc: Midt paa gulfuuet stoed et langt bord, hvor paa vaar satt een liden Candiis lade med de Preciosis, som Perler, Bezoar, Moschus, Ambra, Zibeth og adschillige Balsamer etc. ofven bordet hængt tvende Eenhørnings Horn³⁾, og adschillige vectschaaler; Neden under Bordet i længden, var giort skaber med laasz for, hvor udi laag een Haaben Top-Sucher og andre Confecturer. Paa dend eene Side af Bordet tvers for vaar adschilt et Rom med een Døer og laasz for, hvorudinden vaar vell forvaret De venenata, som Arsenicum og Mercurius etc., paa det [de] iche schulle ligge for hver mandz øyen. Det vaar glædeligt at see, at i disse langt udi noor liggende lande fandtis saadan stoer Velsignelse af alle hande slags Medicamenter. Her blev ey andet casseret, end det Acidum Tartari Chalybeatum, hvilchet ey af Svennen var retteligen præpareret, og de optørrede Berberis, Ribs og nogle faa andre ting. Der Effer begaf vi os med Hver andre neder i et Kammer, hvor de distillerede vand vaare opsatte; hvor i lige maade alting vaar udj een god Skich, og vare de brugelige vand mestedeelen forgangen Sommer her distilleret og eendeel af dennem, som iche kand bekomis her, af andre fremmede Steder forskrefven. Siden blef vi ledsagede ind i laboratorio, hvor der vare nogle Hyller fulde med Krucher, hvor udj fantes de olea cocta, et per infusionem et deliquium præparata; Item de Axungia og Ungventa, Item adschillige nødvendige till distillering brugelig Instrumenta; alle Haaende distiler Offner, hvor udj samme tiid adschilligt blef distilleret, som dend spiritus Cranii humani⁴⁾, spiritus Castorei, oleum Galbani, Flores Benzoin, Mercurius Sublimatus dulcis, Antimon diaphoreticum etc. Her vaar og saa et Boord, hvor paa laag deylig dispenseret effer det Kjøbenhafnsche Dispensatorium de species til Mithridaticum Domocratis, Diascordium Frarstori [!], og till Pulverem Bezoardicum Sennerti, som siden der Effer i Hans Høyærverdighedz og min Præsentsz blefve sammen miscerede, paa det sidste kom vi ind i Apotheket, hvor alting ogsaa blef antrefved udj een ønschelige maade, heel nett og reenlig: Paa dend østre side vaar det Corpus Chymicum: Nem-

1) Fremstillingen af dette meget sammensatte vidundermiddel feiredes gjerne med stor stas.

2) Bestanddele af dyr brugtes meget i den gamle medicin.

3) Narhvalens tand var et høit skattet middel.

4) Menneskekraniet brugtes virkelig som lægemiddel.

lig, de Salia, de olea destillata, de Magisteria, de Mercurialia, de Præparata ex lapidibus præciosis, de Pulveres og andre Chimica, Paa den nordre Side vaar Skufferne med urterne; Der efter stode Syruerne etc. siden Secundum ordinem alphabeticum de Aromata og andre Materialier udj Trædoser. Paa dend vestre side vare i Skufverne de Radices usuales; der nest stode paa Hylder /1 de Aquævituer /2 de Aceter. /3 de Electualier [!] /4. de Spiritus og Essentier., /5 de Pulveres et Sperctes [Species?]; i doser, saa og nogle af Extracterne etc

Paa den søndre Side ofver Døren stode alle ungenta, der ofven for de Flores et Semina, Item nogle vand og andet etc.

Midt udi Apotheket under Bordet, saa vel som under et andet lidet Bord vaare de Emplastra paa dend eene Siide i Schuffen, og paa dend anden Side Sucher, Mandler, Sucher [!], Muscabær¹⁾ etc. de Semina quatuor Calidamajora og andre saadanne ting. Her fandtis et oleum destillatum, som vaar oleum Petroselini tyckt og forgammel og blef derfor straxen af Apothekeren casseret. Dette Emplastrum de Spermate Ranarum hafde Svennen forbrændt, og derfor blef det og strax for udyctig erkjendt og till een Side kast; I lige maade tvende andre Species. I de grundmurede Kieldere vaare till slutning adskillige fornødende viiner og Aquaviter udj gross, som eij ald kand Specificeris. Hvad ellers af Materialerne begynte at blifve Mangel paa, derom vaar allerede schrefven efter paa fremmede Stæder, og forventis dett med de første schibe.

Dette at være vores Apotheketz idsige egentlige Beschaffenhed, kandi jeg sandferdeligen attestere og med min Haand bekreffe.

Trundh. d. 27de Januarij 1692.

D. Joachim Jürgensen²⁾

m. m.

Ogsaa de øvrige deltagere i visitationen gav sine mer eller mindresagkyndige attester, saaledes de to kirurger, som i en erklæring af ¹⁰/1 1692 roser apotheket meget og bl. a. udtaler:

«Laboratorium angaaendes, omschiønt det ved kommer iche saa meget vores profession, dog er mand der udj iche saa gandsche wankundig, og Jo vores Reise j Mange Steder og land udj apotechet og hoes andre Chimie Elschere seet mangen braf Latoratorium [!], og da vel dette kunde æstimeres j blandt de beste, var iche alleene Funderet Till ald nødvendig Brug, mens og er endeel till Curieussitet.» (Derefter opregnes destillerapparater, ovne o. s. v.)

Trundhiemb d. 20 Janvarj 1692

Christian Frawen. Johan Lempeter Vorm

Regimentz balber.

¹⁾ Formodentlig = *muskatblomme*?

²⁾ Familienavnet skreves ofte saaledes eller som «Jürgens».

«I de grundmurede Kieldere vaare till slutning adschil- lige fornødende viiner og Aqvaviter¹⁾ udj gross, som eij ald kand Specificeris», heder det tilsidst i IRGENS'S begeistrede skildring, og man kan trygt gaa ud fra, at der blev tømt mere end en flaske paa apothekets velfærd. Apothek- visitationerne stod ikke høit i det almene omdømme, man ansaa dem mest for paaskud til et lystigt kalas²⁾, derfor lader ogsaa HOLBERG i «Mester Gert Westphaler» GILBERT sige: «Hør I vel Karle! seer nu vel til, at Alting er curiosk, til Doctorene kommer. Apotheket skal visiteres i Eftermiddag. Jeg meener dog, at naar Gylden-Vandet og Aqua- viterne ere gode, saa spør de ikke meget efter andet. Doc- tor Herman har udi 10 Aar aldrig examineret mit Apothek anderledes. Det eeneste, han spør mig om, er dette: Haben Sie gut Salvolatile itzund? das müssen wir probiren,

1) Trondhjems apothek havde tillige udskjænkingsret, som skik var.

2) En morsom skildring af dette forhold findes i C. C. Werlauff: Hi- storiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil, s. 91— 93, hvor der ogsaa gjengives en versificeret omskrivning af Gilbert's replik i et bryllupsvers af Wadskiær til en apotheker i Aalborg 1743:

«Hvad er et Apothek med alle sine Krukker

Saalænge som det for en Apotheker sukker?

— Hvo skal Doctorene *) betiene og tractere
med *Salvolatile* paa deres Visitatz?

Thi derpaa er det just man prøve skal og kiende,
hvormeget eller lidt et Apothek formaaer:

Staaer Samme dennem an, har Visitatzen Ende,
De uden Omsvøb strax til Hovedsagen gaer.

Naar de en halv Snees Glas har salvilateret

I Anders Hegelunds den allerbedste Viin,

Skjøndt intet andet Glas Revtien har passeret,

Saa heder det: Ihr habt ein schönes Officin!»

*) Werlauff har «Docterne», men L. Daae (Bergenske Apotheker, s. 28) vistnok rigtig — efter rytmen — «Doctorene»; Daae sæt- ter verset til 1793, maaske ved en trykfeil.

ihr Herren Collegæ. Naar saa 7 à 8te Bouteiller Rhinsk Viin er tømnet, saa er Visitatten giort.»

IRGENS selv synes heller ikke altid at have taget det saa nøie med en liden rus, det fremgaar bedst af en strid mellem ham og en senere apotheker i Trondhjem JOHAN JULIUS STRACH¹⁾ ^{27/5} 1710, da der i selve apotheket blev slagsmaal mellem dem; som følge deraf udspandt sig naturligvis en af hine tiders vanlige aarelange processer. Tildragelsen giver et saa karakteristisk billede af tidens seder, at en sammentrængt skildring²⁾ nok tør forsvares paa dette sted.

Det synes, som om forholdet mellem stadfysikus Irgens og apotheker Strach havde været spændt allerede før sammenstødet ^{27/5} 1710.

Ved 11-tiden om kvelden denne dag fik apothekerens svend Heinrich Marx se Irgens paa gaden udenfor apotheket og bød ham ind, hvortil doktoren først svarte: «Hvorledes kan jeg gaa ind paa apotheket? Eders herre haver engang vist mig derifra. — Vil I gaa med mig, skal vi gaa og søge efter urter»³⁾. Apothekersvenden undslog sig herfor af mangel paa tid, og Irgens blev da med ind i apotheket, men blev dog staaende i det ydre rum («udenfor ved lugerne») og «drak 3 glas 4 skillinges aqvavit, hvorfor han betalte 12 skilling» og blev derefter endel beruset. Samtidig snakkede han med farmaceuten om løst og fast, mest paa tysk, spurgte saaledes «huad apel moschat [?] var», hvortil Marx svarte «han vidste det ikke, det bliver ei her brugt. Derefter udtydede doktoren vidnet [Marx], hvad det var. Saa begyndte doktoren at sige, at han snart vil gjøre en inquisition i apotheket og examinere hvad I ved og kan og hvad eders herre ved og kan, men det er det bedste, at ingen her har forstand derpaa» (øiensynlig vrøvlesnak i den begyndende rus!).

¹⁾ Saaledes kaldes han i retsakterne, ogsaa i afskrift af hans egne indlæg. J. W. Flood (Norges Apothekere, s. 174) kalder ham von Strachen.

²⁾ Skildringen er bygget paa Trondhjems bytings og raadstuerets protokoller 1710—11 (TSA).

³⁾ Irgens interesserte sig nemlig for botanik og udarbejdede endogsaa 1704 en plantefortegnelse, som findes i manuskript i den botaniske haves bibliotek i Kjøbenhavn: «*Catalogus plantarum Norvegicarum et præprimis Nidrosiensium*. 1704. 4.» (Ove Dahl: «Biskop Gunnerus's virksomhed fornemmelig som botaniker» i det kongelige norske videnskabers selskabs skrifter for 1888—90, s. 139.)

Forud havde der dog ogsaa været tale om en recept, han havde skrevet, «og det maatte alle være gode ferske urter», hvortil svenden svarte «at han vidste ikke om saadanne urter var her at bekomme, der var sendt en kone ud at skulle fornemme derom, og hun var endnu ikke igjen kommen». (Irgens paastod senere, at han var gaaet ind i apotheket i lovligt ærind, netop for denne recepts skyld.)

Imidlertid kom apothekeren selv ud i apotheket for at følge til dørs tre gjester, som havde drukket vin hos ham, raadmand Mathias Friis, kontrollør Thomas Friis og Christian Friis, de hilste paa doktoren, hvem de — ifølge sin senere erklæring — fandt endel drukken, og gik sin vei, hvorefter apothekeren indbød stadfysikus til at komme med ind. Irgens betakkede sig med henvisning til, at han før var vist døren. Der blev en ordveksel paa tysk, og Irgens gik ned trappen, fulgt af Strach, hvem han saa synes at have skjældt for en «hundsvot». Hvad der foregik mellem dem, da de var alene, er omstridt, Irgens paastod, at apothekeren slog til ham, saa hatten og parykken faldt af, og skubbede ham til jorden, doktorens kaarde (som nok heldigvis ikke blev brugt) synes at være beskadiget ved samme leilighed. Strach negtede at have været voldsom og hævdede under retssagen, at Irgens var faldt paa grund af sin rus. Irgens fulgte ihvertfald med ind i apotheket igjen og fik blodet vasket af ansigtet med vin, der blev budt ham seng for natten, men han vilde kun sidde og sove i en stol, hvorfor Strach paalagde svenden at holde øie med ham. Kl. 6 om morgenen gik saa doktoren fra apotheket hjem til sin gaard Hestehagen en halv times vei udenfor byen. Apothekerens dreng Erich Erichsen blev senere sendt efter ham — under paaskud af at faa besked angaaende «en recept hvorudi han havde vel skrevet specierne, men hvor meget det skulde være af hver ting var ikke indskreven». Gutten fandt doktoren liggende «ibland nogle smaa busker» i nærheden af gaarden og hjalp ham «op paa benene, saasom han laa nere paa marken med haanden under kindet, og i førstningen leyede han doctoren et stykke», senere gik Irgens dog alene foran og viste endog gutten «nogle urter», som denne tog op.

Angaaende recepten svarte I., at apothekeren kunde give saa meget, som han selv syntis, thi jeg er ikke ret til pas»(1), og da gutten tilbød at skaffe ham noget at bruge fra apotheket, forlangte han «trompeter ollie og unguentum allium camphoratum til at smørre sig i sit ansigt med», og disse sager blev ogsaa sendt ham. Begge parter syntes overhovedet dengang forsonlige, men Irgens blev dog snart omstemt, lagde sig tilsengs, lod sig besigtige af kirurgerne Daniel Røhde og Christian Frawen ^{30/5} 1710 og forlangte arrest paa apothekerens person, fordi som han skrev ^{31/5} i sin anmeldelse til byfogden, han ikke kunde vide, om han kom til «enten igjen min hilsen at erlange eller og døden», og apo-

thekeren blev virkelig ogsaa en tid belagt med arrest, indtil han stillede kaution.

I kirurgernes skriftlige erklæring nævnes endel kontusionsmerker og hudafskrabninger i ansigtet og paa høire skulder, desuden «viste han os og udi sin høire røre en fuldkommen broch som han klagede hannem og samme tid var tilføiet», — det blev dog ved forhøret bevist, at han allerede længe forud havde et brok, dog maaske ikke saa stort. «Vundfeber» klagede han ogsaa over. Det synes unegtelig, som om han har overdrevet endel.

Strach paa sin side negtede at have været voldsom og vilde have det hele tilskrevet Irgens's beruselse; i et indlæg af ^{30/6} kom han endogsaa med en spydighed om, at «doctoren paa den maade endelig vil have sin skrøbelighed bekjendt og aabenbaret», hvilket tyder paa, at Irgens ansaaes for mindre ædruelig. Det kom til en lang proces med prokuratorkunster fra begge sider, Irgens fik endogsaa kongen til ^{28/7} 1710¹⁾ at opnævne en egen kommission (generalmajor v. Schultz, biskop Krog m. fl.) til at afhandle sagen, men da Strach ikke vilde underkaste sig dennes dom, blev sagen endelig afgjort ved byretten ^{19/3} 1711: der paalagdes Strach at fri sig ved ed, hvilket han undslog sig for, og da Irgens saa aflagde bekræftelsesed, blev apothekeren dømt til en bod af 27 rd. og 150 rd. erstatning til Irgens.

Forud for denne strid havde IRGENS maattet afværge et attentat paa sin embedsløn, idet præsidet ALBERT ANGELL ca 1701 foreslog at inddrage gagen. Sagen kjendes fra IRGENS'S koncept²⁾ til svar, her refereres først forslaget saaledes:

«Copie af Præsidentens Indgifvende.

Doctor Jürgens nyder aarlig af Byen — — «133³⁾» — — [v: rdlr.]
 hvorfor han har hans Maj. Breffv.

Maatte dett allernaadigst behage hanß Maj. at lette Byen for denne Udgift, var det ynskeligt, efftersom een hver der Bruger hannem, baade

¹⁾ NT 1710 ^{28/7} (DRA).

²⁾ TSA, magistratsarkivet, pakke «Medicinalvæsenet vedkommende», et løst ark, der vistnok er skrevet af Irgens selv, og paa hvis fod det med præsidet Nordahl's haand er noteret: «Doctor Medicinæ og Stads Physicus Joachim Jürgens Erklæring mod President Albert Angells Forslag (: maaske 1701, da han var nærværende i Kiøbenhavn:). Angell var præsidet 1699—1705, saa sagen er ihvertfald fra disse aar. —

³⁾ 200 slettedaler = 133 rigsdaler.

Riige og Fattige betaler å parte hans Cur, som er noch i denne besverlige tiid.»

Dette forslag, som synes fremkommet i en eller anden forestilling til kongen om Trondhjems økonomiske forhold, imødegik saa IRGENS i følgende forbitrede skrivelse, som giver et trist indblik i hans økonomiske stilling:

Stormectigste Arfve Konge, Allernaadigste Arffve Herre,

Eders Kongl. Maj. tacker Jeg allerunderdanigst for dend store Naade hand mig hiid indtill har beteed med siine udgifvene Kongebrefver og Kongel. forlente Confirmation, og lefver Jeg i dend sichere forhaabning, at Eders Kongl. Maj. for sjine Undersatters [sic] Velfærd, for eens Medici høy-nødvendige Subsistence i disse viit afliggende Lande og for miine mange smaa Børn schyld helst herefter forbedrer denne miin ringe Villkaar og af Borgerskabet godvilligen endnu bevillgede Løn i disse besverlige tiider, end at Eders Maj. formedelst een Mands Uraisonabelhed, som begynder at ophidse folck till Urolighed, skulde ophæffve dend. Helst naar der till med considereris, at Memorialindgifveren hafver giort dette meere af een Misundelse, og af siin egen daarlige Anslag, uden sambtlige Borgerskabets Viidenskab og Samtycke till at giøre sig stoer iblant dend gemeene Pøbel og till at bane Veyen till meere Ueenighed, end af een sær Nidkerhed till at lette Byens Tynges, som noch kand seis deraf, at Borgerskabet i deris supplication icke noget om min Løn mentionerer till fortrydelse eller paa anke. Thi hvad Tynges kand een heel By og Handelstad af saa mange smucke Borgere og Indvaanere vell hafve af 133 Rhtt. Mangen een skulde, naar Nøden det Udkræffvede, gierne alleene gifve dett. Tyngere skulde det være for de beskickedede Öfvrigheds Mænd Geistlige og Verdslige, og for Borgerskabet, naar de skulde geraade i nogen Svaghed, og da icke skulde hafve nogen forfaren Medicum, hvilken de kunde Consultere, ja allertyngest, naar farlige og Smittsome Siugdomer, som Pest og hidzige Feber /: hvilket Gud i Naade afverge /: skulde Paa komme. Jeg kand med een god Samvittighed bekreffte, at udi mange fierding Aar /: Skammeligt er det snart at melde /: pro Lostro¹⁾ icke er falden 6 Rhtt. og at Memorial Skrifveren enten hand er Riig eller fattig, endnu icke for nogen å parte Cur har gifvet i ß, om dette nu kand være noch i denne besværlige tiid till at holde sig effter Stands gemæß med Hustru og 9 Børn lader jeg Gud og miin Naadigste Konge skønne paa. Maatte det derfore ickun behage Eders Kongl. Maj., at Memorial Indgifveren maatte Bytte Bestalling, Villkaar og Løn med Mig, effter som hand er saa Affvindfuld, siunis at een anden hafver noch eller for meget, og

¹⁾ Formodentlig af *Iustrum* (=: sonoffer etc.) i betydning af honorar.

kand saa vell subsistere af saadan een ring ting, ja eftersom hans Hustrue dog lader sig å parte, saa som der sigis, bruge hos de Siuge¹⁾, skeede mig een stor Kongl. Naade, og hannem dend største Rett. Jeg skulde forsichre Eders Kongl. Maj., at jeg, uden selfroeb at melde, med bedre manneer, Vindskibelighed og Forstand skulde forestaae dette Embede Eders Kongl. Maj. Byen og Undersatterne till meere Gafvn og beste, end hand gjør. Dette er miin allerunderdanigste erklæring og forbliver jeg etc.

Præsidentens lumske anslag mislykkedes, og IRGENS fik beholde sin løn uafkortet. —

Som i dette arbeides 2det afsnit omtalt, har det været paastaet, at IRGENS fra 1712 var stadfysikus i Kristiania.

Dette er — som i det følgende bevist — en feiltagelse, der formodentlig er opstaaet paa følgende maade: i WORM'S «Lexicon over lærde Mænd» (1771) heder det, at IRGENS «practiserede derefter først i Tronhiem, hvor han var *Physicus Ordinarius*, siden i Christiania fra 1712», — WORM siger saaledes aldeles ikke, at *I.* var embedslæge i Kristiania, kun at han praktiserte der. Men i P. HJORT og P. S. KRAG: «Efterretninger om Røros Kobberværk og Præstegjeld», udgivet af JOHN AAS (1846), heder det om *I.*: «Physicus først i Throndhjem, siden i Christiania», og senere opfører baade V. INGERSLEV («Danmarks Læger og Lægevæsen» II, 80, — 1873 —) og F. KIÆR («Norges Læger», iste udgave, s. 514 — 1873 —) ham som stadfysikus i Kristiania fra 1712.

Jeg har allerede i Kristiania stadfysikats historie oplyst, at der ikke, saavidt vides, findes nogen udnævnelse for IRGENS til stadfysikus i Kristiania, og ved undersøgelse i Trondhjems magistratsarkiv (*TSA*) har jeg fundet positivt bevis mod rigtigheden af denne paastand.

I skattemandtal for Trondhjem opføres IRGENS'S løn i overslagene over byens udgifter i en lang aarrække med

¹⁾ Det synes, som om præsidentinde Angell har kvaksalvereret, maaske har der saa været rivninger med stadfysikus i den anledning, og forslaget kan saaledes maaske skyldes kvindelig hevnjerrighed!

133 rdl. I ort 8 sk. (= 200 slettedaler), saaledes 1710—13, men i 1714 staar der i skattemandtallets budgetoverslag: «Doctor Jürgens, saa frembt hand med forderligst kommer her till Byen og obagter sit Embede, hvis iche, kommer samme Løn Byen till gode — — — — — 133 rdr. I — 8 s.»

1715 opføres lønnen uden noget forbehold, men i skattemandtallet for Vor Frue kirkesogn staar der tilføiet i marginen ved hans løn: «Denne Summa er iche bleven betalt». 1716 opføres ingen løn til stadfysikus. Nærmere besked om forholdet faaes gennem en i magistratsarkivet bevaret kopi af en i 1727 og nærmest følgende aar holdt revision af byens regnskaber, hvor der ved kærnerregnskabet for 1714 findes følgende antegnelse og svar:

«12te Post [svar].

Da Doctor Irgens paa nogen lang Tiid hafde opholdt sig i Christiania hvor hand for een Process var ned Reyst blev hans Løn som var = $133\frac{1}{4}$ Rd \bar{r} af Magistraten oppebaaren, med den Clausul at saafremt hand ikke kom til Byen, og paaagtede sit Embede skulle hans Løn komme Byen tilgode, hvor paa hand gjorde Ansøgning at hand samme sin Løn maatte bekomme, da hand strax vilde forføje sig hiem, beklagende derhos sin slette Tilstand at hand for Mangel af Penge før ikke kunde komme tilbage, hvorpaa Pengene blev ham betalte, jmidlertiid blev hand syg nogen Tiid derefter i Christiania hvor hand og døde¹⁾, hvorover Byen siden blev forskaanet for Doctorens Løn i efterfølgende Aaringer jndtil Doctor

12te Post [antegnelse].

Efter Magistratens Qvittering af 21de October 1715 har Kemneren paa Raadstuen jndleveret den Doctor Irgens pro A o 1714 af Byen tillagde Løn = $133\frac{1}{4}$ Rd \bar{r} . Som Man da ved denne Udgiffts Post finder i Beregningen denne Clausel annecteret: saafremt hand /: nemlig Doctor Irgens /: med forderligste kommer her til Byen og obagter sit Embede hvis ikke kommer samme Løn Byen tilgode, Saa er det af Lønnens jndleverelse slutteligt, at den maae være Byen hiemfalden;

Thi vil da forklares hvor samme findes igjen til Indtægt bereignet.

—c—

[Kontinuationsantegnelse ^{12/1} 1731:]

«Magistratens Erklæring ved denne Post, kand for Udgiften ej an-

¹⁾ Det er vistnok en feiltagelse, at Irgens skulde være død i Kristiania, aldenstund han blev begravet i Holmestrand, og det var vidløftigere dengang end nu at faa lov til at flytte et lig.

Dons i hans Stæd Allernaadigst blev beskicket. —

—*—

Som svar herpaa skaffede magistraten bl. a. en bevidnelse fra Irgens's søn presten Johannes Irgens i Surendalen om, at faderen havde faaet sin løn for 1714.

tages tilstrækkelig, med mindre Doctor Irgens Qvittering eller andet nøjagtig Beviis derhos Produceres, hvorføre og denne Post bliver at Extrahere.» —

Efter de nye oplysninger lod revisionen saa tilslut posten »passere».

Af disse oplysninger fremgaar det saaledes, at IRGENS i 1714 og tidligere (muligens allerede 1712, som WORM siger) opholdt sig i Kristiania, hvorhen han reiste for en retssags skyld, — maaske den samme arvesag, som han i 1709 var indviklet i; ^{19/1} 1709¹) tillod nemlig kongen ham at indstevne for aarets overhofret en arvesag mellem ham paa egne og børns vegne og afdøde mag. SØREN SKJELDERUP'S²) arvinger, og slige processer varte ofte aarevis. Men hvis han havde været ansat som stadfysikus i Kristiania 1712, vilde nok ikke Trondhjem endnu 1714 udbetalt hans løn, og endnu i dette aar er der tale om hans tilbagekomst for at overtage sit embede igjen, skjønt han jo da var 70 aar (født 1644).

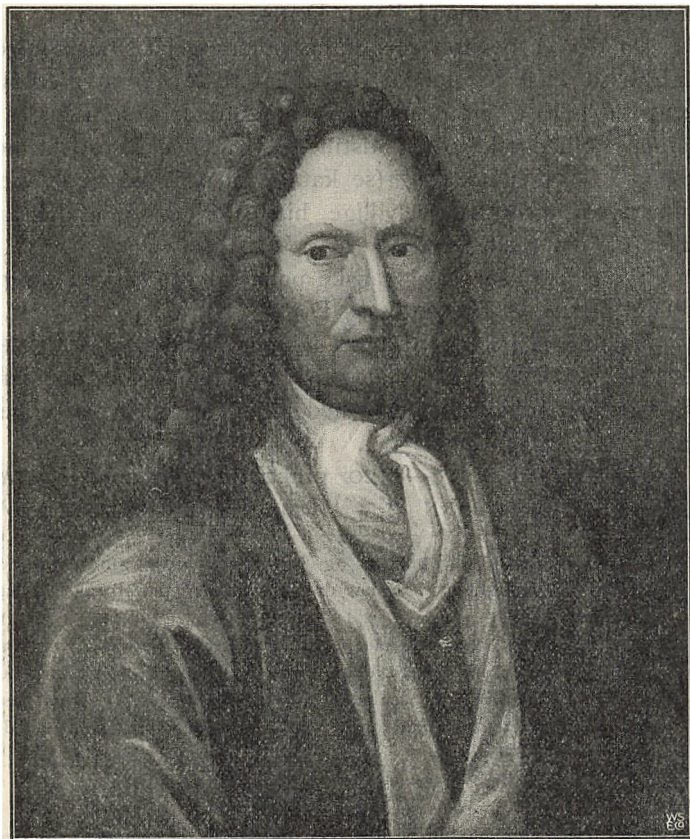
Men hertil kommer saa, at Trondhjems magistrat og tolv udvalgte mænd endnu ^{26/2} 1719³) besvarte dr. med. BOKELMANN'S ansøgning om stadfysikatet med «at dend af Hans Kongl. Majst bestaltede Doctor Jrgens sig ikke samme sin Tieneste hafver frasagt, mens eftersom hand udj nogle Aar hafde været absent og sig udj Christiania opholdt, saa vilde de lade hannem beskicke om hand sig Jgjen ville Jndfinde, eller og samme sin Bestilling afstaa». Saaledes kunde myndighederne umulig have svaret, hvis IRGENS fak-

¹) *NT* 1709 ^{19/1} no. 12 (*DRA*).

²) Irgens egtede ^{26/2} 1678 presten magister Søren Hansen's og Anna Skjelderup's datter Geske, med hvem han havde 10 børn.

³) Trondhjems raadstueprotokol no. 12 fol. 72 (*TSA*).

tisk havde været udnævnt til stadfysikus i Kristiania allerede 7 aar forud.

Joachim Irgens (1644—1725), dr. med.,
stadfysikus i Trondhjem 1676—1719 (fraværende fra c. 1712).
Fotografi (E. Olsen, Trondhjem) efter oliemaleri, brystbillede i fuld
størrelse i Bergens billedgalleri.

Med fuld sikkerhed kan det saaledes fastslaaes, at
IRGENS aldrig har været stadfysikus i Kristiania, hvor han

dog opholdt sig endel aar¹⁾, at han hævdede løn som stadfysikus i Trondhjem til og med 1714 og endnu i 1719 ikke betragtedes som formelt fratraadt. Først $17\frac{1}{4}$ 1719 udnævntes hans eftermand PAUL DONS. —

Da der er bevaret meget faa portrætter af Norges læger i ældre tid, har jeg fundet det af interesse her at gjengive IRGENS'S billede efter fotografi af et maleri, som findes i Bergens billedgalleri og udstilledes paa den historiske udstilling i Trondhjem 1897 (se katalogen s. 61, no. 395). Ved stiftsarkivar KOREN'S velvillige hjælp er en reproduktion stillet til min raadighed.

Trondhjem var ikke ganske uden interne læger i aarene mellem IRGENS'S bortreise og DONS'S tiltræden.

En mig ellers ukjendt «*candidatus medicinae*» JOHANNES NÆTER [NETTER?] fik saaledes $\frac{7}{9}$ 1714 stiftamtmandens pas²⁾ fra Trondhjem; i dette heder det, at han «paa nogen tid sig her haver opholdt».

Og fra juli 1718—1720 praktiserede dr. med. JOHAN FREDERIK BOKELMANN (f. i Husum i Holsten c. 1694³⁾),

¹⁾ De her meddelte oplysninger og hans høie alder gjør det endog mindre sandsynligt, at han har drevet synderlig privatpraksis i Kristiania.

I 1717 var han saa forarmet efter svenskernes herjen i Kristiania under krigen, at der var kollekt i kirkerne til ham. Bodø kirkebog no. 1 (TSA) indeholder saaledes følgende notis: 1717 Dom. esto mihi: «Intimeret til collect for Jocum Irgens Kristiania, som paa det yderste af fiendens indfald er spoleret».

(Velvillig meddelt af arkivassistent M. Jakobsen.)

²⁾ Stiftamtmandens journalsager 1714 (TSA).

³⁾ Ifølge Leydenuniversitetets matrikel indskreves «Johannes Fridericus Bockelmann Holsatus» $23\frac{1}{2}$ 1715 som medicinsk student 21 aar gammel. Ifølge hans «Disputatio medica inauguralis de Trifolio paludoso» *) (Leyden 1718), som findes i Deichmans bibliotek, tog han doktorgraden i Leyden under J. J. Rau $26\frac{1}{6}$ 1718. Umiddelbart derefter maa han være reist til Trondhjem, maaske tilskyndet dertil af trøndere, som samtidig studerte i Leyden (ifølge universitetsmatriklen

*) *Trifolium paludosum* = *Menyanthes trifoliata*, Bukkeblad, som endnu er officinel hos os.

dr. med. i Leyden ^{28/6} 1718) i Trondhjem, hvor han forjæves søgte ansættelse som stadfysikus. Trondhjems raadstueprotokol (no. 12 fol. 72 fig.) indeholder ^{13/2} 1720 følgende oplysninger herom:

Anno 1720 d. 13 februar Blef extra ordinarie Raadstuerett holdet af wel Edle vise Magistraten samt Raadmændene Holst, Brun og Dons,

Till hvilken tid Byens respective 12 Mænd og var tilstede.

Hvor da mons^r Joh^an Friderich Bochelmaⁿ Docter Medicini[!] Fremstillede sig for Retten med denne proposition, at saa som hand som en fremmed Docter her till Steden ankom A^o 1718 in Julj og saa som her samme tider Docter medicini[!] manqverte, og hand private af endeel det fornemme Borgerschab blef begieret sig her at vilde opholde som Stadsfysicus, hafver hand d. 26 febr. 1719 Comparered her paa Raadstuen ¹⁾ for vel Edle vise Magistraten og ansøgt hoes dennem om Recommendation till Deres Kongl. Majst at vorde antaged till Docter eller Stadsfysicus her paa Steden, hvor da de H^{rr} Magistraten tillige med de 12 Mænd svarede: at dend af Hans Kongl. Majst bestaltede Docter Jrgens sig ikke samme sin Tieneste hafver frasagt, mens eftersom hand udj nogle Aar hafde været absent og sig udj Christiania opholdet, saa vilde de lade hannem beskicke om hand sig Jgjen ville Jndfinde, eller og samme sin Bestilling afstaa, og dersom hand sig till det sidste Erklerede, var de nok tilfreds dermed, at hand neml. Docter Bochelmaⁿ till Samme Tieneste kunde beforders. Jmidlertid forsikrede hand at [ville] opholde sig her paa Steden saa lenge, at dend da Grasserende heftige Sygdomb²⁾ Continuerede, J Formodning at Svar fra Docter Jrgens imidlertid maatte indløbe. Og saasom hand sig saaledis her hafver opholdet og med ald Flid betiendt Indvaanerne saa vell de Fattige som Rige udj Deris Sygdomme, og her nu en anden Stadsfysicus neml. Raadmand Dons af Deres kongl. Majst allernaadst er bestaldet, saa erindrede Docter Bochelmaⁿ vel Edle vise Magistraten og Byens 12 Mænd om en raisonabel Belønning for samme sin Tieneste i dend grasserende heftige Sygdomb, efterdi hand nu agter sig herfra at bort Reise. —

De 12 mænd svarede: at hvad Docter Bochelmaⁿ siger strax ved hans Ankomst 1718 at være begieret till Stads Physicus, det var dennem

indskreves der i 1717—18 fire trøndere, nemlig Andreas Bonsack og tre af familien Angell). Hans senere skjæbne er mig ukjendt.

¹⁾ Herom er dog intet noteret i raadstueprotokollen for denne dag, men det maa alligevel forholde sig saa efter de 12 mænds udsagn.

²⁾ Der har altsaa været en alvorlig epidemi i Trondhjem i begyndelsen af aaret 1719.

som Byens 12 Mænd aldelis ubekjendt, og ikke at følge Sandheden, mens at det var dem vell bekiendt, at Monsr Bochelmann d. 26 februar 1719 comparerte paa Raadstuen /: da besagde 12 Byens Mænd samme tid var tilstede /: og anholte om at blifve Docter her paa Stedet, samt fremviste om hans Capacitet og Dygtighed nogle attester, men som dend forhen antagne Doctor Jrgens, som opholdte sig i Christiania, iche var removed, kunde hverken Magistraten eller Borgerschabet, Consentere udj Monsr Bochelmanns Begier, eller Antagelse, ligesaa lidet blef dett ham og bevilged nogen particulair Penge her af Byen for hans Tieneste her paa Stedet, saa som hand det og heller ikke begierte, ei heller at Borgerskabet hafde consentered, at Monsr Bochelmann skulle blifve her kort eller lenge, mens det stued till hannem self som dend der reisede paa sin profession, ofveralt tvivfles ikke Monsr Bochelmann ioe er vell betalt for de mange Sygehand her paa Stedet kand hafve betiendt, og derfor *ladet sig meged vell betale*¹⁾, saa som Sygdommen de tider Jndfalt, og Jndted andet Sted kunde være Hannem bedre og profiterligere.

Denne næsten haanlige afvisning maatte føles desto ubehageligere for BOKELMANN derved, at hans heldige konkurrent til embedet PAUL DONS sad i magistraten som raadmand, og DONS var ikke engang dr. med., ja maaske neppe nok eksamineret af det medicinske fakultet. Hvor der senere blev af BOKELMANN, ved jeg ikke. — Af DONS's embeds-ansøgning fremgaar, at magistraten selv havde opfordret ham til at søge stillingen, han var jo ogsaa bysbarn, og formodentlig har BOKELMANN aldrig havt stemning for sig hos Trondhjems autoriteter.

PAUL DONS²⁾ (f. i Trondhjem ^{25/6} 1689, d. i Trondhjem ^{24/11} 1748) udnævntes ^{17/4} 1719 samtidig til stadfysikus og raadmand overensstemmende med hans ganske karakteristiske ansøgning³⁾ af ^{4/4} 1719:

1) Udhævet her. Bokelmann har øiensynlig ikke vundet trøndernes sympathy.

2) Kfr. Karl Dons: Den dansk-norske slægt Dons, s. 11—13, hvor dog hans udnævnelse til stadfysikus og raadmand feilagtig henføres til ^{20/12} 1725, istedenfor ^{17/4} 1719.

3) *NRA*: kancelliindlæg ^{17/4} 1719.

Stormægtigste Monark
allernaadigste Arve Herre og Konge!

Det er nu fuldkommen Sex Aar siden den da i Trundhiem værende Stadens Physicus Dr. Joachimus Jrgens formedelst andre Ulykker saavel som sit ringe salarium zoo Slette daler hannem af Byen allernaadigst tillagt, har forladt Stiftet og begived sig till Christiania, hvor hand i sin høye Alderdom lever endnu i slet tilstand.

Siden den tid er Jeg saa vell af Magistraten som andet gott folk der paa stedet bleven anmodet, Jeg derom allerunderdanigst skulle Søge Deres Majestets Naade.

Den slette tilstand forbemelte Dr. Jrgens stod udi har til denne dag skrekked mig derfra.

Men som dend Ynkkelige tilstand landet er geraaden udj, formedelst den store sygdom som sig ved fiendens Jndfald har indsneged, atter har for aarsaged at Jeg derom er bleven anmodet;

fordrister Jeg mig i dybeste Underdanighed at nedlegge for Deres Majestets fødder denne min allerunderdanigste Supplique:

Deres Majestet allernaadigst ville forunde mig samme Physicat.

Men som oven melte salarium er saa ringe, at mand ey derved kand nyde sin Underholdning:

Saa er dette mit allerunderdanigste forslag:

Deres Majestet ville Allernaadigst tillige med forunde mig afgangne Raadmand Mathias Frisis vacante Embede: der ved kunde ey allene jeg erholde min subsistence, men endog i adskillige hendelser mit Embede faae bedre fremgang.

Allernaadigste arve Herre! Jeg vil ey sette dette som een Meritt at jeg er Deres Majestets Arveundersaat, fød der paa stedet; ej heller at jeg af Deres Majestets særdeles Naade da Jeg paa Academiet¹⁾ var Studiosus Medicinæ blev beskikked at være Adjunctus Medici paa Søe Etatens Qvesthus her i Kiøbenhavn hvor jeg nu fuldkommen 4re Aar har continueret.

Jeg forlader mig fuldkommen til Deres Majestets store Naade, hvilken jeg ey allene ald min lifstid vill og skall erkiende; Men endog mit fattige Fæderneland vil Prise Deres Majestets allernaadigste forslag.

Det skal være min største Glæde at lefve all min tid

Deres Majestets
Min Allernaadigste Arve Herres og Konges
Allerunderdanigste og Ringeste
Arve Undersaat.

S. Et. Qsth.²⁾ d. 4 Aprill

Ao 1719.

Paul Dons.

¹⁾ o: universitetet i Kjøbenhavn.

²⁾ o: søetatens kvæsthus i Kjøbenhavn.

Regjeringen indvilgede virkelig i denne eiendommelige kombination af stillinger. Som stadfysikus fik han samme løn som IRGENS: 200 slettedaler aarlig af bykassen, «men det uvisse gik gjerne dobbelt, ja tredobbelt op»¹⁾. Han udnævntes $17/3$ 1730²⁾ til viceborgermester med sukcessionsret efter borgermester RASMUS LINDEGAARD, ved hvis død $15/3$ 1733 han blev virkelig *borgermester*. $22/3$ 1736³⁾ fik han bestalling som kancelliraad, $21/5$ 1742 udnævntes han til *lagmand* (tiltraadte $28/6$ 1742); samtidig fungerte han faktisk til sin dødsdag som stadfysikus og praktiserte som læge, men alligevel efterlod han sig ved sin død saa smaa midler, at hans enke⁴⁾ ANNA LORENTZDATTER HOLST (f. i Trondhjem $22/10$ 1706, d. i Værdalens prestegaard $14/12$ 1777) efter ansøgning til stiftsdirektionen «efter de omrørte omstændigheder» blev fritaget «for dend Kiendelse som Skollen og Kircken kan tilkomme for hendes Sal. Mands Begravelse»⁵⁾.—

Til stadfysikus's pligter hørte ogsaa *retsmedicinske* forretninger; efter tidens hele syn kunde naturligvis ikke en intern læge udføre f. eks. en legal obduktion, det var *kirurgerne* sag at udføre alt haandens arbeide, men lægen var tilstede som den ledende aand.

Som eksempel paa et retsmedicinsk responsum fra gamle dage hidsættes en erklæring, som stadfysikus DONS og kirurgerne JACOB KLEBLATT og ANTHONY AMMELEN afgav $20/3$ 1728. Under et drikkelag nat til $18/3$ 1728 opstod der trætte mellem prokurator GRØNBERG og KRISTEN MESLER, og i en derved voldt duel fik GRØNBERG et kaardestik i underlivet og døde 34 timer efter. Ifølge obduktions-

¹⁾ Karl Dons, l. c.

²⁾ DRA: NR 1730 $17/3$ no. 91.

³⁾ DRA: NR 1736 $22/3$ no. 86.

⁴⁾ Dons havde 10 børn.

⁵⁾ Trondhjems stiftsdirektions kopibog $25/11$ 1748 (fol. 100 b), TSA. Ligeledes fik hun gratis bevilling til at lade begravelsen ske til anden tid end i forordningen af $7/11$ 1682 fastsat (stiftsdirektionens resolutionsprotokol $2/12$ 1748, fol. 46).

beskrivelsen skulde døden være voldt ved *indvendig forblødning fra overskaarne kar i omentet*, uden beskadigelse af noget andet organ, — isaafald vistnok et temmelig sjældent retsmedicinsk tilfælde.

Erklæringen gjengives her efter Trondhjems bythings «dombog» (rettere: dokumentprotokol) for 1729 (no. 38 b., fol. 113, *TSA*), dens feilagtige latinske udtryk skyldes vel snarest retsskriveren.

Dend 19 Martj 1728 om Aftenen Kl. 6 slet haver vi underschreven paa Rettens Forlangende aabned dend for 2de Timer forhen af sin Blesur hendøde Procurator Grønbergs legeme udj overværrelse af tvende der til opnevnte Borgermænd Andreas Gaas og Didrich Schaft.

Saaed fantes i dend venstre side digt under de korte Ribben ungefehr 3 Finger fra Middel Ijnien af Bugen, det gick uden fra schræg ind i livvet, saa at imellem det udvortis Saar igiennem Huden og dend indvortis Aabning i peritoneo en finger bred fra linia Alba, fantes, da Bugen blev aabned 2de Fingers Brede, Bugen var fuld av Extravagerit Vand og Blod og Nederst under livet fantes en stor deel sammenrundet Blod, Tarmene vare alle i Deris Naturlige leje uden Saar eller inflammation ligeledes Mafven leveren og de flere pasier [?] partier?] alle i Naturlig og Sund Stand Mens Omentum (Nettet) fantes gansche av sin Naturlige leje Noget lacererit, meget lidet og i dend høyre Siide under Maven sammen skrumpen, fitted (pignedo [!] omentj) haardagtig og knotrig, og var i dend foreste duplicatura Omenti som vender til Bugen Gansche faae og Ringe Aarer som der viistes Nogen Blod udj.

Hvor av vj maa Slutte, at som de øvrige indvortis passier [!] om denne Blesur vare alle uden mindste Saar og læsion undtagen Netted, som befantes som ofvenmelt, at det skadelige instrument som effter dend linie saaret viiste os, er gaaed skreg ind i Netted lige under Maven hvor de Sterkeste Grener af venio [!] et arteis [!] eppilocis [!] findes her overschaaren de fleeste af dennem hvor paa dend store Blodstyrting i Bugen og Døden efter knap 34 Timers forløb har maatte følge, Dette vj til Rettens Oplysning meddeeler med dend Sandhed som vi altid med Æed vil bekrefte. Trundh. d. 20 Martj 1728.

P. Dons.

J. Kleblat.

Anthonij Amelen.

— I anledning af en epidemi i endel byer ved Østersøen bestemtes det ved reskript af ¹⁹/₅ 1737, at der skulde oprettes en midlertidig *sundhedskommission* i Kristiania, Kristianssand, Bergen og Trondhjem. — I Trondhjem op-

nævntes derfor ²⁵/₅ 1737 stadfysikus DONS, købmand JONAS ANGELL og stadkirurg JOHAN ERNST BOCKHOLT samt noget senere artillerikaptein U. F. WILSTER til medlemmer af sundhedskommissionen, hvis forhandlingsprotokol m. m. er bevaret i TSA (stiftamtmandens arkiv, statholderens breve 1736—39, no. 39).

Den udstedte en vidløftig instruks, bestemte Dybsundet paa Sør-Hitteren til kwarantænehavn og *lod opføre et eget kwarantænehus i Ilsviken*. Men da der ingen epidemi kom, sluttede kommissionen sin virksomhed ¹¹/₉ 1737. —

DONS stod sikkerlig som stadfysikus til sin død 1748, men i 1745 indsendte, merkværdig nok, den førnævnte apotheker JOHAN JULIUS STRACH ansøgning til regjeringen om lægestillingen.

Trods medicinalforordningens udtrykkelige forbud¹⁾ kvak-salvererte apothekerne i stor udstrækning i gamle dage, og det gjorde ogsaa STRACH, der endog²⁾ omtales som «den store Chymicus, nær og langt fra af de Syge søgte og berømmelige Apoteqver»; maaske skyldes det daarlige forhold mellem ham og stadfysikus IRGENS delvis netop rivninger i den anledning?

I 1745 saa han sig nødsaget til at sælge sit apothek til OTTO SOMMER, som fik bevilling ¹/₇ 1745³⁾, og en tid efterpaa synes han at have faaet det underlige indfald at søge udnævnelse til embedslæge; maaske har det bare været en senil grille, han maa da sikkerlig ialfald have været adskillig over 60 aar gammel⁴⁾.

1) Medicinalforordningen af ⁴/₁₂ 1672 § 12: «Apothekerne skal alene blive ved deres Bestilling, og hverken selv eller ved deres Svende befatte sig med *praxi medica* eller Syge at visitere».

2) Flood, l. c., s. 174.

3) — — — s. 175.

4) Hans fødselsaar angives ikke hos Flood, men han tog farmaceut-eksamen ²⁰/₄ 1705.

Selve ansøgningen er neppe beyaret, men kancelliets supplikprotokol¹⁾ indeholder følgende uddrag:

Johannes Julius Stracken af Trundhiem, som tilforn har været Apoteker sammesteds i 39 Aar, men formedelst adskillige ham tilslagne Fataliteter har maattet selge hans Apoteke, beder at maatte forundes *den i Trundhiem vacant værende Stads Physici tilligemed Provincial Medici betiening*²⁾, da hand fra sin Ungdom op har apliceret sig paa at practisere i Medicinen.

Regjeringen tog intet hensyn til denne ansøgning, «Cancellie Collegium» besluttede ^{24/1} 1746: «Herved er intet at gjøre», og «Conseillet» sluttede sig dertil ^{27/1} 1746, hvorom stiftamtmanden i Trondhjem underrettedes. —

— Efter DONS'S død ^{24/11} 1748 var Trondhjem i nogle maaneder uden læge. Stiftamtmand F. RANTZOW skrev³⁾ i den anledning ^{12/4} 1749 til den indflydelsesrige oversekretær i kancelliet grev JOHAN LUDVIG HOLSTEIN:

Jeg kand icke lade denne Leylighed gaa forbi, uden underdanig at erindre deres Excellens at have den Grace og Godhed for os her i dette langt fra liggende Stift og Naadig besørge, at vij kunde blive forsynet med een Doctor og Stads-physicus her er aldeles ingen hvor folk kand have deres tilflugt til i paakomende Svagheder og maa mange sætte Livet til i Mangel af hielp her findes adskillige Sygdommer, som ikke med huus Midler lader sig Curere, Smaakopperne truer os, det er det Syvende Aar dee pleyer altid at Jndfinde sig, dee ere og alt i Stiftet og 6 à 7 Miile fra Byen, Gud hielp os, Jngen veed hvad de skal gribe til at hielpe sig og deres Børn. Var derfor hiertelig at Önske, at een medicin erfaren Mand maatte befales og ordonneres :/: om ingen Godvilligen vil :/: at paa tage sig reysen her op til os og prøve om hand icke skulde finde sig Satisfait her hos os, Naar hand forstod sine Sager og vidste at sike sig efter Folk og lade sig betale effter Umage og Kongens Reglement, thij til noget Aarlig at binde sig til at give ham vil ikke mange Entrere udij, føren dee seer, hvem og hvorfor de haver at udbetale deres penger.

I Kjøbenhavn havde imidlertid forlængst en ansøger meldt sig: dr. med. ROBERTUS STEPHANUS HENRICI (f. i

¹⁾ *DR.A.*, kancelliets supplikprotokol for 1746, 4 U 102; velvillig afskrift ved arkivassistent Jul. Bidstrup.

²⁾ Udhævet her.

³⁾ *NRA*: kancelliindlæg ^{5/5} 1749 til Henrici's bestalling.

Helsingør ²⁰/₂ 1718, d. i Trondhjem ²⁶/₇ ¹) 1781), som allerede ¹³/₁ 1749 meldte sig til posten. ¹⁹/₂ 1749 søgte han yderligere om — i lighed med DONS — samtidig at udnævnes til raadmand af hensyn til den ringe løn for stadfysikus. De medicinske professorer BUCHWALD og LODBERG FRIIS, hvis erklæring kancelliet forlangte, anbefalte ²²/₄ 1749 HENRICI'S udnævnelse — han var forresten ogsaa eneste ansøger —, de oplyste, at han baade havde studeret længe i Kjøbenhavn og ved udenlandske universiteter, saaledes i Göttingen under HALLER; «Hand har ogsaa viist Prøver paa at hand er vel verseret in Anatomicis et Botanicis, mens har endnu ikke havt Leylighed i den korte Tid at kunde meget exercere sig in Praxi Medica. Dog har mand Aarsag til at vente, at hand deri ogsaa vil naae den fornødne habileté, eftersom hand tilforn har lagt saa gode Fundamenter, og i saa mange Aar inhæret i sit Studio for at gjøre sig habile dertil».

⁵/₅ 1749 udnævntes HENRICI til stadfysikus i Trondhjem; bestillingens ordlyd er omtrent den vanlige, dog indskydes nu nogle linier om embedslægens *taushedspligt*:

«— — — saa og tilbørligen rette sig, efter den om Doctorer og Apothechere allernaadigst udgivne Forordning, saa vidt den hannem kan vedkomme, samt ikke for nogen aabenbare, hvis samme hans Embeds Forretninger vedkommer og hemmeligen bør at holdes.»

Allerede ³/₅ 1749 underrettede oversekretær HOLSTEIN stiftamtmand RANTZOW om HENRICI'S udnævnelse; i denne skrivelse ²), som er svar paa RANTZOW'S brev af ¹²/₄ 1749, heder det bl. a.:

— — — da kand jeg berette Hr. Stiftbefalingsmand, at Hans Majeestet har beskikket en Medicum, ved Navn Doctor Robertus Stepha-

¹) V. Ingerslev, l. c., II, 609 sætter feilagtig ¹⁶/₇ som dødsdag, i «Trondhjems Adresse Contours Efterretninger» 1781 no. 30 opgives udtrykkelig «den 26de Julii», hvilket ogsaa stemmer med Kiær's opgave.

²) TSA, stiftamtmandens arkiv, kancellibreve, notifikationslister 1749.

nus Henrici, til at være Stads-Physicus i Trundhiem, *uden nogen Løn af Byen at nyde*¹⁾, som vil paa egen Hazard reise op, for at forsøge, om hand der, ved sin Praxin, kand subsistere; Jmidlertiid maatte det behage Hr Stiftbefalingsmand flittig at avertere mig, hvorledes enten Smaakopper eller andre Svagheder i Byen og Stiftet af- eller tiltager.»

Det er paafaldende, at regjeringen saaledes synes at have villet sløife embedslægens lille løn af bykassen, men byens myndigheder var ikke saa smaalige at benytte sig deraf. Da nemlig HENRICI fremstillede sig for dem paa raadstuen ^{17/11} 1749 med bøn om samme løn som sine forjængere, gik de villig ind derpaa; i Trondhjems raadstueprotokol²⁾ er der protokolleret følgende herom:

[Møde ^{17/11} 1749.]

«Derefter indfandt sig i Raadstuen Doctor Henrici, som forestillede: At da hand som Stads Physicus her i Byen allernaadigst er Beskikket, saa indstillede hd. til samptlig Byens Jndvaanere, om de ikke vil tillægge ham dend Løn, Stads Physicus tilforn af Byen nydt haver, nemlig 200 Slette Daler. — — De 12 Mænd declarerede paa egne og samptlig Byens Jndvaaneres Vegne, at ville tillægge Stads Physicus Doctor Henrici dend Løn som hands formænd i Embedet haver nydt af Byen, nemlig 200 Slette daler aarlig, at regne fra dend tid hand her til Byen ankom; Dog paa dend Condition, at hand betiener de fattige uden betaling, viciterer [1] Apotechet forsvarlig, og beoagter alle Publiche forretninger, som hands Embede Vedkommer; hvilket Doct. Henrici forbandt sig forsvarlig at efterkomme.

Da HENRICI efter tronskiftet 1766 som vanlig skulde indsende sin bestalling til stadfæstelse af den nye konge, søgte han samtidig ^{20/6} 1766³⁾ om, «at i Samme min Bestalning maatte af særdeles Kongelig Naade blive indførte de 200de Slette Daler, som Stads Physicus i Tronhjem aarlig af bemelte Bye haver nydt, til en fastsat Løn for Efftertiden». Kancelliet forlangte ^{17/11} 1766 stiftamtmand D. O. V. GRAMBOW'S erklæring herom, og denne henvendte sig saa

1) Udhævet her.

2) TSA, Trondhjems raadstueprotokol no. 15, fol. 484 b.

3) NRA, kancelliindlæg ^{20/2} 1767, hvor de i det nærmest følgende gjen-givne aktstykker findes.

igjen til Trondhjems magistrat, som ¹⁵/₁₂ 1766 bl. a. svarede:

— — — Byen har i et heelt Seculo ¹⁾ havt en Stads-Physicum; Og saa langt Regnskaber gaaer tilbage, i Tiden, nemlig fra 1681, da Raadstuen, med Byens Archiv, blev lagt i Aske, findes bemeldte Summa aarlig blandt de faststaaende Lønninger, anført og paalignet Byens Indvaanere at udrede til ham. Altsaa, da en erfaren Medicus høijlig behøves, i denne saa langt afsides, fra andre Kiøbsteder, liggende Bye, at have boende; og Han uforbjæggelig maa have Løn, som, efter Leve-Stædets Beskaffenhed, ikke kan være ringere, end de anførte 200de Slette-Dalere, efterdi Han ingenlunde kan underholde sig med Familie, af den blotte Praxi Medica; Saa have vi, paa Byens Vegne, intet at erindre derved: Om det — — — maatte behage Hans Kongelig Majesté, at lade indrykke saadan Clausul, i bemte Doctor Henrici Bestallings-Confirmation, som Han har ansøgt, nemlig: at Han fremdeles herefter, som hidtil, skal nyde, for Stads Physici Embed, Toe Hundrede Slettedaler, i aarlig Løn af Byen. — — —

Stiftamtmanden anbefalede derefter andragendet ²⁰/₁₂ 1766 i en erklæring, som hidsættes i sin helhed, fordi den indeholder enkelte berettigede ønsker vedkommende sundheds-væsenet:

Allerunderdanigst Erklæring!

Endskiønt Praxis medica her i Tronhiem vel ikke er meget lucratif, er dog en erfaren og god Medicus meget nødvendig. Denne Kiøbstad har derfor alt siden 100 Aar til saadan Medici og Stads Physici Salarium aarlig udsat 200 Slette Daler, og ingen har noget derimod at erindre, at saadan Salarium maae perpetueres, hvorfor efter min allerunderdanigst uforgribelige Formeening, Supplicantens D: Henrici Ansøgning, at denne Gage som Stads Physicus i Trondhiem, i hans Bestalling maatte indføres, vel kand bevilges.

Til Publici Gavn vilde jeg ønske, at denne Belønning kunde forøges, og ham paalægges

1) med 2de af de beste Stads Chirurgis aarlig uden Forvarsel, og til ubestemte Tiider at besøge og eftersee Apotheket²⁾, og hvis imod

¹⁾ Trondhjems magistrat regner saaledes allerede i 1766 stadfysikatets oprettelse fra 1661; den tager dog feil, naar den gaar ud fra, at byen helt fra først af betalte 200 slettedaler til stadfysikus, dette skede sikkerlig ikke før 1683.

²⁾ Apothekvisitation var stadfysikus's pligt efter medicinalforordningens § 5, som imidlertid mangesteds ikke overholdtes.

Formodning nogen Mangel og Urigtighed befandtes, da at opsende til det Kiøbenhavnske Medicinske Facultät en sandfærdig og grundig Beretning.

2) omendskiønt han vel hidindtil af Christen Kierlighed uden Pligt og uden Belønning sommetiider har paataget sig at hielpe de elendige, som findes i Hospitalet og ere besværede ved langvarige Sygdomme, som Krebs ¹⁾, Spedalskhed o. d. l., vilde det dog være gavnligt, om Physicus med 2de fornte Chirurgis blev beskikket ordentlig at have Tilsyn med Hospitalet, Tugthuset og de andre publique Stiftelser, hvilken ubehagelig Forretning dog ikke aldeeles gratis kunde paabyedes dem.

3) endskiønt Stiftets Vidtløstighed ei tilstæder, at han sig med Landet særdelis kand befatte, kunde ham dog opgives, i dend Tilfælde naar i en eller anden Boygd nogen smitsom Sygdom som Blodgang, morbus venereus o. d. l. udbredes, han sig didhen skullè begive for at stræbe dens bedrøvelige Virkninger at standse, hvorimod ham af de Boygder, som ere trængende til hans Hielp, fri Befordringsskab og noget pro labore burde bevilges.

Jeg beder allerunderdanigst, at disse af mig anførte Monita ikke maae være Supplicanti til Hinder eller Ophold udi hans Bestallings aller-naadigste Confirmation og jeg henlever med allerdybeste Soumission

Deres Kongl: Maytts

allerunderdanigste, troe
Undersaat og Tiener

D. O. v. Grambow

Tronhiem

den 20de Dec: 1766.

Derefter forlangte kancelliet ^{12/1} 1767 ogsaa erklæring om sagen af *collegium medicum*, som ^{28/1} 1767 gjennem sin sekretær dr. med. C. JENSENIUS støttede ansøgningen og bl. a. udtalte:

— — — Dette Tillæg i hans Bestalling kan følgelig blive icke alleene for ham en titulus juris hvorefter han kan reclamere sine Rettigheder, om der ved tiidernes Forandring skulle møde nogen Vanskelighed deri, men *det kan og for fremtiden blive en Regel og Lov, at dette Gehalt ved Physicaten er perpetueret* ²⁾, paa det der icke i tiiden ved vacance derom skulle moveres nogen Tviil.

¹⁾ o: Kræft.

²⁾ Udhævet her.

J henseende til de andre Poster, som af Hr. Stift-Amtmanden ere vedrorte i hans Erklæring, da følge de til deels af sig selv; nemlig Apothequernes aarlige Visitation; liigeledes at *om hand end ickun er Stads-Physicus, dog ické maa nægte efter Øvrighedens Requisition at forføye sig ud paa Landet, naar almindelige farlige Sygdomme der skulle yttre sig¹⁾*, og han derfor efter Billighed bliver aflagt. At han tillige med en habil Chirurgus blev engageret ved Hospitalet, Tugthuuset etc. bliver altid et værdig Object for Øvrighedens nærmere Forsorg og arrangements.

^{20/2} 1767 fik HENRICI omsider sin bestalling konfirmeret med det ønskede tillæg om lønnen, og desuden indskydes der overensstemmende med stiftamtmandens forslag følgende ord: «— — — hvorimod hand skal have Tilsyn med Hospitalet, Tugthuuset og de andre publique Stiftelsers syge og elændige Lemmer, saa og, ifald, udi en eller anden Bøygd i Stiftet smitsom Syge skulle udbredes, skal hand, efter Øvrighedens forlangende begive sig derhen, for at kunde standse samme, hvortil ham af Bøygdet skal forundes frie Befordringsskab, saa og derfor efter Billighed aflegges».

Skjønt hans stilling ellers i bestallingen blot betegnes som stadfysikus, blev han herved faktisk ogsaa landfysikus, og som saadan blev han ogsaa brugt.

Som før nævnt, blev dog Trondhjems embedslæge ogsaa tidligere delvis opfattet som tillige landfysikus, men herom stod der dog intet i HENRICI'S oprindelige bestalling af ^{5/3} 1749. Stiftamtmanden sees dog allerede f. eks. i 1762 at have hævdet, at HENRICI havde embedspligter ogsaa udenbys; da der nemlig i december 1762 skulde foretages retslig ligaabning af en ved et slag i hovedet dræbt kvinde — vistnok i Værdalen —, paalagde stiftamtmanden i skrivelse²⁾ af ^{18/12} 1762 HENRICI «*som Stadtz og Land Physicus*» at sørge for, at en kirurg reiste for at udføre obduktionen, men efter HENRICI'S raad bestemtes det siden, at liget skulde sendes til Trondhjem for at obduceres der.

¹⁾ Udhævet her.

²⁾ TSA, stiftamtmandens kopibog 1762.

Stadfysikus i Trondhjem var jo dengang den eneste embedslæge paa langt hold, og derfor maatte myndighederne nødvendigvis kræve hans hjælp i det offentlige sundhedsvæsens tjeneste ogsaa i landdistrikterne, skjønt han kun var lønnet af bykassen.

Her bør samtidig rettes den feilagtige opgave hos V. INGERSLEV¹⁾, at HENRICI først ansattes den ²⁰/₂ 1767; sammenhængen er som her fremstillet, at han ansattes ⁵/₃ 1749, men fik sin bestalling noget ændret ved dens konfirmation ²⁰/₂ 1767.

Det skyldes HENRICI, at Trondhjem i 1753 fik *sin første eksaminerte jordmoder*. Af en skrivelse²⁾ fra magistraten til stiftamtmanden ¹⁸/₁₂ 1752 fremgaar det, at der allerede i 1743 var tale om at skaffe en eksamineret jordmoder fra Kjøbenhavn, der var allerede bevilget hende 50 rdr. i reise- penge, men hun forlangte ogsaa fast løn, hvilket byen ikke vilde gaa ind paa.

I 1753 fik HENRICI imidlertid indkaldt en i Kjøbenhavn uddannet eksamineret jordmoder MAREN ANDERSEN, enke efter Hans Andersen, hun fremstillede sig for byens myndigheder paa raadstuen ⁹/₄ 1753³⁾ med ansøgning om at faa godtgjort af bykassen sine reiseudgifter 23 rdr., som HENRICI havde lagt ud. Dette bevilgedes,

«Hvorefter bemelte Maren Sl. Hans Andersen blev som Jorde Moder for denne Bye udi Eed tagen; Og blev hende derhos bekjendtgiordt, at som Berete Elling Nielsens hidindtil har betient Byen som Jordemoder, dog uden antagelse af Øvrigheden, saa forbliver hun fremdeles ved same tjeneste, isaavidt nogen hende vil bruge; for det øvrige betiener Maren Sl. Hans Andersens Byen som Jordemoder, uden at hun der udi af nogen maa fornærmes, og saavidt hun selv ej kand overtage, udseer hun sig 2 à 3 andre skikkelige og gudfrygtige Koner, eller flere om hun fornøden eragter, som hun udi dend Videnskab underviser, hvilke, under hendes opsyn kand betiene gemene folk, og hvoraf Jordemødre kand tages og Beskikkes, naar de døgtig befindes, og Byen flere eller andre behøver.

¹⁾ V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen II, 609.

²⁾ TSA, stiftamtmandens arkiv, pakke 12, 1752, dokument no. 59.

³⁾ TSA, Trondhjems raadstueprotokol no. 15, fol. 642.

For det øvrige blev hun tilholdet, udi alle forekomne Vanskelige tilfælde, at adressere sig til Stads Physicus, Hr. Doctor Henrici, og hands Raadførelse at søge.»

HENRICI støttede ogsaa *koppeinokulationen*, som han allerede i studietiden theoretisk havde beskæftiget sig med som «respondens» ved professor GEORG DETHARDING'S disputats i Kjøbenhavn $\frac{3}{4}$ 1739 om «Pestem Variolosam in Grønlandia» etc., hvor inokulationen omtales s. 20—22.

I Trondhjem indførtes inokulationen 1755 af kirurgen WASMUTH, og under en ny epidemi 1762 heder det ¹⁾: «Vores velfortiente Stads-Physicus Hr. Doctor HENRICI har ved at lade sine egne Børn indpode; opvakt et efterfølgeligt Exempel. Under hans Opsigt ere og adskillige Børn lykkeligen slupne igiennem».

HENRICI'S *botaniske* interesser bør ogsaa nævnes her, da de førte til, at han fik en vistnok velkommen biindtægt som *lærer i naturfag ved Kathedralskolen*, og vistnok bidrog til det gode forhold mellem ham og den indflydelsesrige biskop og naturforsker GUNNERUS.

Ifølge OVE DAHL²⁾ findes der endnu i GUNNERUS'S herbarier (i videnskabselskabet i Trondhjem) planter, som HENRICI har samlet dels paa sin gaard Stene ved Trondhjem, dels paa reiser — formodentlig i praksis — rundt om i Trøndelagen, og $\frac{21}{6}$ 1765²⁾ tilstod biskop GUNNERUS og Kathedralskolens forstanderskab ham indtil videre 50 rdr. aarlig fra $\frac{1}{6}$ 1755 af, forat han engang om ugen skulde undervise skolens elever og andre i naturfag, navnlig i botanik³⁾ om sommeren (med ekskursioner) og i mineralogi om vinteren. I 1771 klagedes der over, at eleverne ikke mødte

¹⁾ Borgermester N. K. Bredal's fortale til hans oversættelse af presten Joh. Andr. Cramer's «Afhandling om Smaakoppernes Indpodning», side 13. (Trondhjem 1762.)

²⁾ Ove Dahl, l. c., Videnskabselskabets skrifter 1891, s. 129, og 1895, s. 15—19.

³⁾ Henrici underviste bl. a. i Linné's dengang nye system.

frem til denne undervisning, hvorfor GUNNERUS indskjærpede paabudet derom. —

Det udtrykkelige paalæg, HENRICI ved bestallingen af $20\frac{1}{2}$ 1767 fik, om at yde lægetilsyn ved de forskjellige offentlige anstalter i byen, maatte medføre mere arbeide, end der med rimelighed kunde forlanges for den snaue løn af bykassen, og *stiftsdirektionen bevilgede ham derfor $16\frac{1}{4}$ 1771 en fast løn af 200 rdr. aarlig fra nytaar 1771 af som læge ved tugthuset, waisenhuset, fattighuset, hospitalet og St. Førgens hus.* I den anledning udstedtes følgende pompøse bestalling ¹⁾:

Diderich Otto von Grambow — — — — [titler] og Johan Ernst Gunnerus — — — [titler] som Directeurs for det fattiges Væsen udi Tronhiems Stiftt Giøre Vitterligt at, Da Tronhiems Stiftts Hoved Stad for nærværende Tiid er velsignet med mange og anseelige publike Jndretninger til Fattiges understøttelse og underholdning, saa befindes dog, at hidindtil ikke er draget tilstrækkelig omsorg for de syge Lemmer udi Stiftelserne, saavel som for de Patientere som udi den i Hospitalet indrettede Cuureer Stue, til forventende forbedring er indlagt, at samme baade kunde nyde Hielp og biestand af en erfaren Medico, saa og, til nødtørft, vorde forsynet med de behøvende Medicamenter og fornøden Forpflægning, efter deres trængende vilkaar. Thi holder mand fornøden at antage og beskikke Medicus, som for en faststaaende Løn, hvorudi samtlige Stiftelser bør tage deel, uden vidre betaling maa være forbunden, ei alleene at have tilsyn med samtlige Stiftelser som herefter navngives, og deres medlemmer, naar samme med Sygdom hiemsøges, men endog med de udi Stiftelserne anordnede Cuureer Stuer, hvorudi andre fattige Personer, som ei have egne dertil beqvemme Logementer, til Cuur henlægges.

Da nu Doctor Medicine Hr. Rubertus Stephanus Henrici, som pr. t. Stadts Physicus i Tronhiem, allerede hidindtil, af blot Christen Kierlighed og medlidenhed, efter anmodning og uden Belønning, med Raad og Hielp er gaaet de nødlidende tilhaande; Saa beskikkes bemeldte Hr. Doctor Henrici herved fremdeeles tillige, at være ordentlig Medicus for samtlige Hospitaler og Gudelige Stiftelser i Tronhiems Kiøbsted, udi hvilken Forretning han nøyaagtigen holder sig efterreilig, baade den Pligt som hannem efter Samvittighed og Høy Kongelige Anordninger udi Praxis Medicæ foreskrives, som in Specie, den Instruction som hannem til den Ende af

¹⁾ TSA, stiftamtmandens kopibog for 1766—72, fol. 605.

Os meddeeles. For saadan u-mage og Bestilling, tillægges ham aarlig Løn *Tot hundrede Rigsdaler*, som tager sin begyndelse fra Nyt Aar 1771 og ved hver aars slutning, uden ophold og Afkortning, af Følgende Stiftelsers Forstandere, udbetales neml.: af de Huusarmes midler 60 Rdr af Tugt-huset 35 Rdr, af Vaysenhuset 35 Rdr af Fattig Huuset 35 Rdr af Hospitalet 25 Rdr og Ste Jørgens Huuset 10 Rdr. Som bemelte Stiftelsers Forstandere udi Deres aarlige Regnskaber, blandt de staaende Lønninger, til udgift anfører.

Herved blev HENRICI'S faste indtægter mere end fordoblet, men han skal alligevel have levet i trange kaar til sin død.

I den energiske kamp, som i slutningen af det 18de aarh. førtes mod de veneriske sygdomme, som var saa udbredte ogsaa i landdistrikterne, blev der ogsaa paalagt Trondhjems stadfysikus at tage del. Saaledes herskede der 1779 i Inderøen «en almindelig *Flodsyge*», som stiftamtmanden lod regimentsfeltskjær ROSUM undersøge, hvorefter HENRICI afgav en betænkning om, at det var en «scabies venerea». Ved reskript af $24/3$ 1779 bestemtes det, at de veneriske skulde behandles i Trondhjem af de derværende kirurger, «og skal Stads-Physicus i Trondhjem have Opsyn med de, Tid efter anden, i Sygehuset der i Byen indlagte Syges Cuur og Behandling».

Ved kancellipromemoria $16/7$ 1785 bestemtes det videre herom: «Stads-Physicus bør, som en Persona publica, attestere de Syges Ind- og Udgang af Sygehuset samt deres Trang til Cuur og Helbredelse».

HENRICI døde $26/7$ 1781, hvorefter regimentfeltskjær JOHAN FRIDERICH ROSUM blev konstitueret af stiftamtmand VON DER OSTEN¹⁾. ROSUM havde ogsaa sommeren

¹⁾ Avertissement i «Tronhiems Adresse-Contoirs Efterretninger» 1781 $8/8$, no. 31:

«Da jeg af Hans Excellence Hr. General-Lieutenant og Stiftbefalingsmand von der Osten er konstitueret i Vacancen til at forrætte Stads Physi Embedet, saa bliver saadant herved til almindelig Efterretning bekendtgjort.

1779¹⁾ vikarieret for HENRICI, men han kunde ikke efter medicinalforordningen blive stadfysikus, da han kun havde kirurgisk eksamen.

Stiftamtmanden meldte i skrivelse til kancelliet af ^{23/7} 1781²⁾ HENRICI'S død og oplyste, at han havde havt «200 Slettedaler eller 133 Rdr 32 β» af bykassen og fra 1771 desuden 200 rdlr. som læge ved «samtlige Hospitaler og Gudelige Stiftelser» i Trondhjem.

Dette Tillæg kand vel fremdeeles, som en aldeeles nødvendig Sag for de offentlige Stiftelser og Indretninger, blive at tilstaae, naar den, som i Henrici Stæd, til Stads-Physicus bliver beskicket, kommer her til Stædet og befindes at være en duelig og retsindig Mand, den man saa meedet meere her paa Stædet højlig trænger til, som ingen anden Medicus haves, undtagen de her værende Regiments-Chirurgi, der icke altid kand være i Byen, formedelst deres Forretninger i Regimenternes Districter; Og derfor skulle jeg, paa Publici weigne, inderligen Ønske, at en bekjendt duelig og retskaffen Mand, til dette for Byen og Landet saa vigtige og u-undværlige Embede, maatte vorde bragt i Forslag og beskicket dertil.

Trondhjem den 28de Julii 1781.

v on der Osten.

Trøndernes opmærksomhed fæstede sig især ved den norske læge JOHAN COLD FRIMANN³⁾ (f. i Selje ^{21/7} 1751, d. i Trondhjem ^{3/2} 1826), som allerede ^{16/8} 1781 indsendte ansøgning om stillingen. Han oplyser i denne «at have i en tolv Aars Tiid opofret mig til det medicinske Studio» baade theoretisk og praktisk; foruden medicinsk eksamen med bedste karakter (vaaren 1779) havde han uddannet sig praktisk «saavel hos syge i Hospitalerne som ellers i Byen [Kjøbenhavn] under habile Lægers, og især i de sidste 5 Aar under Hr. Livmedicus Gulbrands Anførsel».

¹⁾ Skrivelse fra R o s u m til magistraten ^{7/6} 1779 (pakke om medicinalvæsenet i magistratsarkivet, TSA).

²⁾ NRA, kancelliidlæg ^{28/1} 1782, der er grundlaget for skildringen af forhandlingerne om F r i m a n n's ansættelse.

³⁾ Kiær: Norges Læger, anden udgave, I, 326.

«Som indfød i Norge ikke langt fra den Egn, hvor nærværende Vacance existerer, kiender jeg Klimatets Beskaffenhed, saavel som Folkets Levemaade, hvis Indflydelse jeg altsaa med Nytte i min Praxis kunde rette mig efter»; tilslut oplyser han, at «adskillige anseelige Familier allerede førend den indtrufne Vacance under fordelagtige Vilkaar have indbudet mig, for at administrere dem den Hielp, de ved mig have haabet». Collegium medicum oplyser, at der ved denne leilighed privat var subskriberet «ved frivillig Samenskud» en «aarlige Gehalt lige med Physicatets».

En række af Trondhjems borgere med byens fornemste dame geheimekonferensraadinde CECILIA C. DE SCHØLLER i spidsen, biskopen, flere prester og andre embedsmænd søgte ogsaa $\frac{8}{9}$ 1781 om at faa FRIMANN til stadfysikus. De skriver bl. a.:

«Unægteligt er det en af de vigtigste Pligter, som paaligger Mennesker at sørge for deres Legems Sundhed og Conservation, og dette har alleene drevet os til at være omhyggelige og bekymrede for at see denne Post paa beste Maade besat. — Vi befrygte meget, at vor langt fraliggende Egn, skulle afskrække en duelig og erfaren Medicus fra at komme her op, og at en ung og mindre erfaren derimod skulde falde i vor Lod, som saa meget meere for Vor Bye, skulle være høyst beklageligt, da vi boer saa langt borte fra andre Steder, hvor man i farlige og betydelige Tilfælde kunde hente Raad fra.»

Byens «eligerede mænd» og magistraten støttede denne ansøgning, medens stiftamtmanden indskrænkede sig til at udtale, at han ikke kjendte FRIMANN.

Stillingen søgtes endvidere af lægerne KNUD NICOLAI CARSTENSEN¹⁾ (f. i Kjøbenhavn $\frac{24}{10}$ 1750, d. i Sorø $\frac{7}{5}$ 1820) $\frac{16}{8}$ 1781 og CHRISTIAN JESPER SEIP (f. i Kjøbenhavn 1752²⁾, d. i Frederiksstad $\frac{7}{3}$ 1806) $\frac{27}{8}$ 1781.

Kancelliet forlangte $\frac{25}{8}$ 1781, at *collegium medicum* skulde afgive indstilling om besættelsen, og dette indstillede

¹⁾ Ingerslev, l. c., II, 581.

²⁾ Seip opgiver selv i sin ansøgning 1752 som fødselsaar. Kiær siger (II, 333) 1751.

^{10/9} 1781 FRIMANN, «omendskiønt man maa tilstaae Enhver for sig af de Søgende at have de fornødne Eegenskaber og Duelighed til Embedet, og at enhver af Dem dertil i alle Maader er værdig», FRIMANN maatte dog faa forret som norskfødt og den, hvem indbyggerne ønskede, men han skulde forpligtes til «inden sin Afrejse at antage den Aca-demiske Grad». Efterat FRIMANN saa ^{18/1} 1782 var blevet dr. med., udnævntes han ^{28/1} 1782 til stadfysikus i Trondhjem med samme løn¹⁾ som HENRICI og forpligtelse til at føre lægetilsynet ved de offentlige stiftelser og tillige «ifald udi en eller anden Bøjgd i Stiftet smitsom Syge skulde ud-bredes, efter Øvrighedens Forlangende begive sig derhen for at see samme standset», mod fri befordring og rimelig godtgjørelse, altsaa ganske samme forpligtelse som i HEN-RICI'S bestalling af 1767 til at tage sig af landdistrikternes sundhedsvæsen, skjønt han udelukkende lønnedes af byen.

Formodentlig af hensyn til lønnens lidenhed modtog FRIMANN ^{11/2} 1785 udnævnelse til sukcederende stadfysikus i Bergen, men det viste sig da, at trønderne var villige til at forhøje lønnen for at beholde ham²⁾. Endel af byens indbyggere søgte først om, at der maatte bevilges ham 200 rdlr. af kongens kasse, men cancelliet svarte ^{28/5} 1785 i skrivelse til stiftamtmanden, at dette ikke lod sig gjøre,

¹⁾ Det er en misforstaaelse af Kiær (I, 327), at Frimann's løn var frivillig sammenskudt af borgerne; den betaltes af bykassen.

²⁾ Sammenhængen fremstilles her efter dokumenter i TSA, magistratsarkivet, pakke om medicinalvæsenet. Af andre dokumenter i samme pakke fremgaar, at magistraten allerede i Henrici's levetid erkjendte, at lønnen var snau; stiftamtmanden havde nemlig ^{9/6} 1781 foreslaaet, at byen skulde bevilge løn til en stadskirurg, men hertil svarte magistraten ^{2/7} 1781, at byen jo lønnede stadfysikus, hvilket var nød-vendigt «paa et saa kostbart Stæd, som Trondhjem. Der gives altsaa intet andet Middel, end at Stads Physicus maa understøttes, af Publico, med vis Gage, og den Smule Løn, 200 Slette Daler eller 133 rdlr. 32 S., som ham, fra forrige Seculo, har været tillagt, af Byens Cassa, tillige-med de 200 rdlr. han, fra 1771, har nydt af publike Stiftelser, er heller for lidet, end formeget, til nødtørftig og anstændig Udkomme».

og spurgte, om ikke byen selv kunde forhøje lønnen. Byens «tolv mænd» indvilgede saa $\frac{22}{8}$ 1785 i, at lønnen forhøiedes fra 200 slettedaler til 200 rigsdaler (et tillæg af 66 rdlr. 2 ort 16 sk.), og de Angell'ske stiftelser bevilgede ham yderligere 100 rdlr. tillæg som læge for de syge ved disse stiftelser. Herved fik han saaledes ialt 500 rdlr. fast aarsløn og bestemte sig da til at blive i Trondhjem. Regjeringen samtykkede i denne ordning ved cancelliskrivelse af $\frac{28}{1}$ 1786.

FRIMANN stod i embede¹⁾ til $\frac{31}{12}$ 1822. —

Først ved kongelig resolution af $\frac{19}{1}$ 1857 paatog staten sig en del af lønnen til stadfysikus i Trondhjem; den i 1683 grundlagte ordning stod saaledes i det væsentlige ved magt i 174 aar.

Lægeforholdene i Trondhjem i gamle dage synes at have været mere stabile end i Kristiania og borgernes offervillie større, medens staten som regel intet bidrog, men alligevel drog nytte af den kun af byen lønnede læge.

¹⁾ Som et af stadfysikus's offentlige gjøremaal bør ogsaa nævnes afholdelse af medhjælperprøve for farmaceuter. Ifølge Flood (l. c., s. 33 og 128) holdt saaledes Frimann medhjælpereksamen 1793 og 1811.

Contributions à l'histoire des offices médicaux en Norvège avant 1800.

III. Physicat de la ville de Trondhjem,

par JOHAN SCHARFFENBERG.

Sous les anciens rois de Norvège, on rencontre en 1313 RAIMOND CALMETA à Nidaros (ancien nom de Trondhjem) comme médecin du roi HAAKON V. Il y avait probablement aussi des médecins à la cour de l'archevêque de Nidaros, primat de Norvège.

Mais pendant la durée de l'union avec le Danemark, Trondhjem fut pendant des siècles privé de médecin interne et n'eut plus que des chirurgiens barbiers.

À l'époque moderne, le premier médecin résidant à Trondhjem fut PETER ALFSEN, docteur en médecine et en droit (vers 1581—1663) qui fut d'abord médecin à titre d'office à Bergen, puis à Christiania, et fut enfin en 1631, investi des fonctions de «lagmand» (légiste en chef) à Trondhjem; il est probable quoiqu'on n'en ait pas la preuve positive, qu'il se livra aussi à l'assistance médicale.

Le premier médecin véritablement à titre d'office qui ait exercé à Trondhjem fut JENS NICOLAISEN (1619—1662), nommé le 20 avril 1661: c'est donc là la date d'érection du physicat de la ville.

Depuis 1661, ce poste ne fut vacant que pendant environ 15 ans, et pourtant son titulaire actuel M. BÖCKMAN n'est que le dixième de la série, plusieurs des titulaires étant restés fort longtemps en fonctions. Les deux premiers médecins officiels reçurent du roi des prébendes ecclésiastiques, mais de 1683 à 1857, le physicien de la ville fut payé par la caisse de la ville; son traitement fut de 1683 à 1785 de 133 rigsdalers, et à partir de 1785 de 200 rigsdalers, ce qui dura

jusque dans le dix-neuvième siècle. Pendant 174 ans, l'état ne contribua donc en rien au traitement du médecin officiel; il exigeait pourtant que ce fonctionnaire se chargeât aussi du service de la santé publique et de la médecine légale dans les districts ruraux environnants; le physicien de la ville était d'ailleurs nommé par le roi. Plusieurs de ces médecins officiels étaient très pauvres.

C'est JENS NICOLAISEN qui en 1661 assura la fondation de la première *pharmacie* à Trondhjem. Il ne resta pas longtemps en fonctions; attaqué en 1662 d'un typhus pétéchial, il alla, dans son délire, se jeter dans un puits.

Parmi ses successeurs JOACHIM IRGENS (1644—1725) et ROBERTUS STEPHANUS HENRICI (1718—1781) ce dernier élève de HALLER, s'intéressèrent surtout à la *botanique*. HENRICI fut même chargé en 1765, à côté de ses fonctions médicales, de l'enseignement des sciences naturelles à l'école cathédrale, où il introduisit le système de Linné.

Ce fut HENRICI qui, en 1753, fit avoir à Trondhjem la première *sage-femme* diplômée; en 1755, il contribua aussi à faire adopter *l'inoculation de la variole*; à côté de lui, le chirurgien nidrosien WASMUTH acquit aussi à cet égard, des titres à la reconnaissance publique.

Notons parmi les particularités du présent travail le compte-rendu de la visite officielle de la pharmacie, faite en 1692 par IRGENS.

A côté de sa situation comme médecin, PAUL DONS (1689—1748) revêtit aussi diverses fonctions juridiques.

Comme exemple des attributions médico-légales incombant au médecin l'auteur publie un procès-verbal de 1728, d'une autopsie légale pratiquée dans un cas assez rare: coup d'épée au côté gauche de l'abdomen, ayant occasionné la mort au bout de 34 heures par hémorragie interne, provoquée par la section de vaisseaux de péritoine, sans autre lésion de l'intestin ni d'aucun organe.

Le travail original est accompagné d'un portrait d'IRGENS et d'un tableau synoptique des médecins de la ville pendant les XVIIème et XVIIIème siècles.

Trondhjems embedslæger i det 17de og 18de aarhundrede.

Navn.	Fødested.	Fødselstid.	Dødssted.	Dødstid.	Medicinsk doktorgrad.	Embedstid.	Embedsløn		Anmerkninger.
							a) af staten.	b) af Trondhjems by.	
<i>Jens Nicolaisen.</i>	Nakskov.	1619.	Trondhjem.	$\frac{5}{8}$ 1662.	Dr. med. Harderwijk 1652.	$\frac{20}{4}$ 1661— $\frac{5}{8}$ 1662.	Værdalens kirketiende (fra $\frac{20}{3}$ 1661); han fik sandsynligvis blot den halve tiende (Stiklestad).	Ingen.	Ansæt af kongen. Tillige læge for Trondhjems garnison og indbyggerne i Trondhjems <i>stift</i> . Værdalens kirketiende tilstodes ham oprindelig som en personlig belønning, men synes dog senere opfattet som en embedsløn.
<i>Diderik Eckhof.</i>	Bergen.	16..	Trondhjem.	December 1675.	Dr. med. Kjøbenhavn 1651.	Vaaren 1667—december 1675.	42 rdr. aarlig af domkapitlet ¹⁾ fra 1667. Stiklestad kirketiende fra $\frac{1}{12}$ 1672 (kongebrev $\frac{12}{8}$ 1673).	Ingen.	Indkaldt af stiftbefalingsmanden $\frac{1}{4}$ 1667 med løfte om i alt 312 rdr. aarlig løn (42 af domkapitlet, resten ved privat subskription); løftet blev neppe holdt. Hans ansættelse godkendtes senere indirekte af kongen ved kongebrev $\frac{12}{8}$ 1673, hvori han kaldes byens og <i>amtets</i> læge; tillige militærlæge.
<i>Jochim Irgens.</i>	Itzehoe.	$\frac{5}{8}$ 1644.	Holmestrand.	1725 (begravet $\frac{25}{6}$).	Dr. med. Kjøbenhavn $\frac{5}{10}$ 1676.	$\frac{16}{6}$ 1676—[1719]. Fraværende fra c. 1712, men hævede løn til og med 1714 og frattraadte ikke formelt før 1719.	Skulde ifølge sin bestalling have samme løn som Eckhof, men det er usikkert, om han virkelig havde Stiklestad kirketiende. Af de 42 rdr. aarlig, som domkapitlet skulde betale, havde han endnu 1688 intet faaet. Senere synes al løn af staten bortfaldt.	Fra $\frac{5}{11}$ 1683: 200 slettedaler (= vel 133rdr.) aarlig. Endnu 1688 var lønnen ikke betalt, men betaltes senere til og med 1714.	Oprindelig ansat af kongen som læge for byen og <i>stiftet</i> . Senere særlig bestalling $\frac{5}{11}$ 1683 ved magistraten, hvorefter han fortrinsvis skulde være knyttet til byen og ikke uden tilladelse foretage længere reiser udenbys. Denne bestalling konfirmeres af kongen $\frac{31}{8}$ 1686. Ogsaa senere synes dog embedslægen her opfattet som tillige læge for amtet.
<i>Paul Dons.</i>	Trondhjem.	$\frac{25}{6}$ 1689.	Trondhjem.	$\frac{24}{11}$ 1748.	Var ikke dr. med., men havde studeret medicin i Kjøbenhavn.	$\frac{17}{4}$ 1719— $\frac{24}{11}$ 1748.	Ingen.	200 slettedaler.	Ansæt af kongen. Var samtidig raadmand fra $\frac{17}{4}$ 1719, viceborgermester $\frac{17}{3}$ 1730, borgermester $\frac{18}{3}$ 1733, lagmand $\frac{21}{5}$ 1742.
<i>Robertus Stephanus Henrici.</i>	Helsingør.	$\frac{20}{2}$ 1718.	Trondhjem.	$\frac{28}{7}$ 1781.	Dr. med. Kjøbenhavn $\frac{22}{10}$ 1748.	$\frac{5}{6}$ 1749— $\frac{28}{7}$ 1781 ²⁾ .	Ingen.	200 slettedaler.	Ansæt af kongen. Ved hans bestallingskonfirmation $\frac{20}{2}$ 1767 fastsloges der udtrykkelig pligt til at virke i sundhedsvæsenets tjeneste ogsaa udenfor byen. — Fik som læge ved de offentlige anstalter 200 rdr. aarlig fra $\frac{1}{1}$ 1771. Havde som lærer i naturfag ved katedralskolen 50 rdr. aarlig fra $\frac{1}{6}$ 1765 (uvist, hvor længe, dog endnu 1771).
<i>Johan Cold Friemann.</i>	Selje.	$\frac{21}{7}$ 1751.	Trondhjem.	$\frac{3}{2}$ 1826.	Dr. med. Kjøbenhavn $\frac{18}{1}$ 1782.	$\frac{23}{1}$ 1782— $\frac{31}{12}$ 1822.	Ingen.	Oprindelig 200 slettedaler (vel 133 rdr.). Fra 1785: 200 rdr.	Ansæt af kongen. $\frac{11}{2}$ 1785 udnævnt til sukkederende stadfysikus i Bergen, men $\frac{28}{1}$ 1786 fritaget for at tiltræde denne post. Havde som læge ved de offentlige anstalter 200 rdr., fra 1785 300 rdr. aarlig. Pligtig til at yde hygienisk hjælp ogsaa udenfor byen.

¹⁾ Det kan selvfølgelig være tvilsomt, om denne af domkapitlets indtægter bevilgede løn bør opføres som statsløn, men det er dog rimeligst at sidestille den med de af kongen bevilgede præbender, tiender o. l.

²⁾ I ledigheden efter Henrici's død var regimentfeltkjær Rosum konstitueret.